

EKONOMI-
HÖGSKOLAN

Force majeure i blickfånget

- En redogörelse för rättsläget kring force majeure

Agnes Tamanivalu-Moritz

INSTITUTIONEN FÖR HANDELSRÄTT

Affärsjuridisk kandidatuppsats

15 högskolepoäng

HARH13

VT 2024

Sammanfattning

Denna uppsats ämnar klarlägga rättsläget runt force majeure, då begreppet i svensk rätt har delade uppfattningar och ingen konkret lagstadgad eller entydig definition. Uppsatsens syfte är därmed att ge en fördjupad förståelse för force majeure. Vidare ämnar denna uppsats undersöka hur force majeure i svensk rätt skiljer sig från ICC:s idé om force majeure, och belysa olika delar av annan nationell, multinationell och internationell rätt för att söka klargöra vad force majeure är, vilka rättsverkningar som följer av force majeure och hur force majeure skiljer sig enligt svensk rätt från ICC:s force majeure-klausul. Uppsatsen följer en rättsdogmatisk metod som bearbetar lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och litteratur för att rekonstruera en rättsregel eller lösningen på ett rättsligt problem. Vidare används även en komparativ rättsdogmatisk metod för att jämföra gällande rätt från olika länder och sammanhang. Slutsatsen i uppsatsen är att det finns en tydligare bild av force majeure än vad det oftast framställs som i doktrinen. Ett tämligen tydligt ramverk kring vad force majeure är och dess rättsverkningar träder fram under uppsatsens gång, och i jämförelsen med annan gällande rätt och internationella samarbeten framkommer det att det finns skillnader i tillämpningen av force majeure, men att det grundläggande ramverket kring vad force majeure är, förefaller sig vara likt. Frågan om kontrollansvar och force majeure är liktydigt och händelsetypen av force majeure är de största områdena där åsikterna delas, men även om dessa frågor skapar debatt går det utmåla en bild av vad force majeure är och hur det används i avtal.

Ämnesord: force majeure, kausalitet, kontrollansvar, ICC, prestationsbefrielse, skadeståndsbefrielse, unionsrätt

Abstract

This thesis aims to clarify the legal status of force majeure, as the concept in Swedish law has divided opinions and no concrete statutory definition. The purpose of the thesis is thus to provide a deeper understanding of force majeure. Furthermore, this thesis aims to examine how force majeure in Swedish law differs from the ICC's idea of force majeure and to highlight various aspects of national, multinational, and international law to clarify what force majeure is, the legal effect of force majeure, and how force majeure differs according to Swedish law from the ICC's force majeure clause. The thesis follows a legal dogmatic method that processes legislation, case law, preparatory works, and literature to reconstruct a legal rule or solve a legal problem. A comparative legal dogmatic method is also used to compare applicable law from different countries and contexts. The conclusion of the thesis is that there is a clearer picture of force majeure than what is often presented in the doctrine. A fairly clear framework of what force majeure is, and its legal effects emerges throughout the thesis, and in comparison with the applicable laws in other countries and international organizations, it becomes evident that there are differences in the application of force majeure, but the fundamental framework of what force majeure is appears to be similar. The issues of control liability and the type of events which force majeure applies to are the main areas where opinions differ, but even though these questions create debate, it is possible to depict a picture of what force majeure is and how it is used in agreements.

Keywords: force majeure, causality, control liability, ICC, exemption from performance, exemption from damage liability

Innehåll

Sammanfattning	3
Förkortningar	7
1 Inledning	9
1.1 Bakgrund.....	9
1.2 Syfte och frågeställningar	10
1.3 Avgränsningar.....	10
1.4 Metod och material	10
1.5 Disposition	12
2 Vad är force majeure?.....	13
2.1 Inledning	13
2.2 Typer av avtalsförpliktelser	13
2.3 Vad utgör typiskt ”force majeure”?	14
2.4 Regler som liknar force majeure.....	16
2.4.1 24§ i gamla köplagen	16
2.4.2 Nya köplagen (1990:931).....	17
2.4.3 Artikel 79 CISG	17
2.4.4 Annan force majeure-liknande lagstiftning.....	18
2.5 Rörande frågan om vad som kan utgöra en force majeure-händelse	19
2.6 Kausalitetsbegreppet	20
2.6.1 Kan det krävas att gäldenären uppfyller avtalet trots händelsen?	20
2.6.2 Borde gäldenären förutsett det inträffande?	22
2.7 Rättsföljder.....	23
2.7.1 Inledning	23
2.7.2 Prestationsbefrielse	23
2.7.3 Skadeståndsbefrielse	24
2.7.4 Andra eventuella påföljder	26
2.8 Bevisfrågor.....	26
2.9 Kontrollansvar och force majeure.....	27
3 Annan rätt	29
3.1 Inledning	29
3.2 Engelsk rätt	29
3.3 Fransk rätt	29
3.4 Unionsrätt.....	30
3.4.1 Force majeure inom unionsrätten	30
3.4.2 Mål C-299/22	31
3.5 Internationell rätt.....	35
4 ICC.....	36
4.1 ICC som organisation	36
4.2 ICC:s force majeure klausul	37

5	Jämförelse.....	39
6	Diskussion.....	40
7	Källförteckning	43

Förkortningar

CISG	Förenta nationernas konvention den 11 april 1980 angående avtal om internationella köp av varor
DCFR	Draft Common Frame of Reference
EU	Europeiska unionen
HD	Högsta domstolen
ICC	International Chamber of Commerce
PECL	Principles of European Contract Law
PROP	Proposition
UNIDROIT	UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2016
WHO	Världshälsoorganisationen

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Pacta sunt servanda är den grundläggande principen om att avtal skall hållas. Den genomsyrar avtalsrätten och fungerar som en utgångspunkt, där undantag och förbehåll sedan agerar som argument för att bortse ifrån principen. Sådana undantag och förbehåll blir aktuella vid *ändrade förhållanden*, det vill säga att avtalsituationen ändras på sådant vis att det föreligger ett hinder för eller försvårande av en avtalsparts möjlighet att fullgöra sin prestation. De regler och principer som inom avtalsrätten utvecklats sedan romersk tid i frågan om ändrade förhållanden rör två situationer. Den första är den situation då det är omöjligt alternativt betydligt mer kostsamt för en part att fullgöra sin prestation. Den andra situationen är när värdet på motpartens prestation minskar på ett markant sätt.¹ Principen att avtal skall hållas står fast, men vissa undantag finns – om rekvisiten uppfylls. När ändrade förhållanden inträffar, uppkommer frågan om vem som bär risken för förhållandet. Huvudregeln är att varje part står risken för sina prestationer enligt avtalet.² Idealet är att parterna i sitt avtal blivit överens om hur risken ska fördelas om ändrade förhållanden skulle drabba avtalet och göra det svårt eller omöjligt för en part att fullgöra sin prestation. Parter använder inte sällan en standardklausul om force majeure, men även om ingen sådan finns kan parter åberopa force majeure.

Första världskrigets kriser – hyperinflation, avspärningar och social oro för att nämna några – brukar anses som viktig bakgrund till och påverkan på force majeure som befrielsegrund från avtalsförpliktelser. Det franska uttrycket force majeure, ”större kraft”, brukar på engelska uttryckas som en ”Act of God”. De belyser force majeure-begreppets ursprung i händelser som är ”oövervinnerliga”.³

Problematiken med force majeure grundas i att det är ett begrepp med delade uppfattningar och utan någon konkret lagstadgad eller entydig definition. Det är upp till varje avtal och part att utforma en force majeure-klausul och att bestämma vad klausulen ska innefatta. Vidare har vår alltmer globaliserade tillvaro gjort att annan nationell rätt, multinationell rätt, internationella modellregler samt internationella samarbeten påverkar och utvecklar avtalsutformning och avtalsrättsliga principer. Som begrepp, princip eller metanorm har force majeure inte en universal ”status”, utan kan i viss nationell rätt vara av stor vikt medan det i annan rätt har minimalt utrymme. I en värld där internationella samarbeten och avtal också påverkas av världsomspännande kriser såsom covid-19 pandemin och krig finns det anledning att

---

¹ Ola Svensson, Johan Axhamn, Birgitta Nyström, ”Introduktion” i Ola Svensson, Johan Axhamn, Birgitta Nyström, (red), *Ändrade förhållanden*, Lund: Nordstedts Juridik, 2022, 11, 12

² Andrea Algård, ”Force Majeure som befrielsegrund i den allmänna avtalsrätten” i Ola Svensson, Johan Axhamn, Birgitta Nyström, (red), *Ändrade förhållanden*, Lund: Nordstedts Juridik, 2022, 80

³ Boel Flodgren, ”Ändrade förhållanden i avtalsrelationen – en avtalsrättslig analys mot bakgrund av covid-19-pandemin” i Ola Svensson, Johan Axhamn, Birgitta Nyström, (red), *Ändrade förhållanden*, Lund: Nordstedts Juridik, 2022, 37, 48, 53

konkretisera kontexten för vad som anses vara extraordinära eller omöjliga omständigheter.

Viss oklarhet råder därmed kring begreppet force majeure – det finns en brist på lagstiftning, lagförarbeten och vägledande avgöranden om force majeure som gjort doktrinen viktig i diskussionen kring force majeure. Samtidigt är det ett allmänt använt rättsligt begrepp vilket gör det angeläget att söka större klarhet kring force majeure. I takt med att nya rättsfall på unionsrättslig nivå där force majeure diskuteras, är det vidare intressant att diskutera hur force majeure får en ny anpassning i tiden i svensk rätt.⁴ I denna uppsats ska jag söka klarlägga rättsläget runt force majeure.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att fördjupa förståelsen för vad som utgör force majeure och vilka rättsverkningar som kopplas till force majeure-begreppet. Dessutom kommer jag att jämföra force majeure i svensk rätt med ”internationell soft law” i form av ICC:s force majeure-klausuler, samt sätta force majeure i svensk rätt i perspektiv genom rättsfall från EU-domstolen och använda annan nationell rätt, multinationell rätt och internationella modellregler som stöd i jämförelsen. Detta ämnar jag göra genom att besvara två frågor:

- *Vad är force majeure och vilka rättsverkningar följer av force majeure?*
- *Hur skiljer sig force majeure enligt svensk rätt från ICC:s standardklausuler?*

1.3 Avgränsningar

Jag kommer i denna uppsats diskutera force majeure och force majeure-klausuler. Förhållandet till tredje man kommer inte att diskuteras, på grund av brist på utrymme.

1.4 Metod och material

Uppsatsen bygger på en rättsdogmatisk metod, där utgångspunkten är att använda lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och litteratur för att rekonstruera en rättsregel eller lösningen på ett rättsligt problem.⁵ En rättsdogmatisk analys skiljer på de lege lata-argumentation och de lege ferenda-argumentation. Det första ämnar beskriva rättsläget, medan det andra ämnar argumentera eller föreslå lösningar på problem

---

⁴ Ibid, 81

⁵ Jan Kleinman, ”Rättsdogmatisk metod” i Maria Nääv, Mauro Zamboni, (red), *Juridisk metodlära*, 2. uppl, Lund: Studentlitteratur, 2018, 21

som ännu är olösta.⁶ I denna uppsats ägnar jag mig åt de lege lata-argumentation främst, då jag undersöker *rättsläget* kring force majeure.

Uppsatsen använder även en komparativ rättsdogmatisk metod, då utländskt material och utländska lösningar tas in och behandlas. I en komparativ metod tas flera rättssystem sig an, för att med jämförelser bidra till den svenska rättsdogmatiken. HD hänvisar nu oftare till utländsk praxis och doktrin i principfrågor som behandlats av ett annat rättssystem. Problematik uppstår i att finna rätt i utländska källor och att begrepp inte är översättbara eller likställda den svenska motsvarigheten. Uppsatsen kan dock anses vara en typ av s.k case-study, då den beskriver ett konkret problem och/eller rättsläge och sedan fritt ställer frågan hur och på vilket sätt problemet löses eller rättsläget ser ut i de jämförda regelsystemen – oavsett val av begrepp och metod.⁷ Uppsatsen tar fasta på den globaliserade tillvaron i dagens samhälle och vikt läggs därför på unionsrätten och ”international soft law”.

Som underlag för uppsatsen har *Ändrade förhållanden* (2022) av Johan Axhamn, Birgitta Nyström och Ola Svensson (red.) varit till stor nytta. Boken har både givit en grund till force majeure i stort samt fungerat som en stöttepelare i att finna vidare källor för att kunna utveckla min diskussion. Vidare ger Knut Rodhes *Obligationsrätt* (1956) en definition av force majeure och en problembeskrivning som ofta citerats inom doktrinen och därmed utgör den en källa också i min uppsats, även om den nu är nästan 70 år gammal och samhället väsentligt förändrats sedan dess publicering.

Från lagstiftningen utgör köplagen och CISG en stor del av materialet, med dess förarbeten samt lagkommentarer av Jan Ramberg och Johnny Herre samt Jon Kihlman. Även 1905 års köplag och dess 24§ behandlas i uppsatsen. Dessa lagstiftningar behandlar inte force majeure *direkt*, vilket kan ses som en nackdel, men genom paragrafer som rör prestationsfrihet och skadestånd samt dess rekvisit och ytterligare förklaring i förarbeten kan kopplingar till och jämförelser med force majeure göras. Art. 79 CISG reglerar exempelvis endast skadestånd vid säljarens dröjsmål, men används i uppsatsen för att utveckla hur annan lagstiftning ser på, i detta fall, rättsföljden skadestånd vilket även är relevant för force majeure.

Mål C-299/22 i EU-domstolen utgör ett exempel ur rättspraxis. Det kan därför fördjupa diskussionen kring force majeure och bringa klarhet i appliceringen av force majeure-liknande lagstiftning i praxis. EU-rätt är högst relevant för och en del av svensk rätt, och i uppsatsen ämnar jag belysa detta. Detta rättsfall får därmed stor vikt i uppsatsen, då det blir vägledande även i svensk rätt och speciellt i denna uppsats – som genom att vidga perspektivet från svensk rätt till ett perspektiv där diskussionen inkorporerar andra typer av internationella rättskällor ämnar förstå force majeure.

Vidare är ICC:s hemsida, deras force majeure-klausul och dess förarbete viktigt material för jämförelsen mellan internationell- och svensk rätt i frågan om force majeure. Det är av vikt att betona att ICC inte är en rättskälla i sig utan en organisation som ämnar att utveckla internationell handel och vill underlätta detta

---

⁶ Kleinman, *Juridisk metodlära*, 36

⁷ *Ibid*, 41-43

genom en standardiserad force majeure-klausul. Samtidigt uttalade sig Högsta domstolen (HD) i NJA 2009 s. 672 kring Draft Common Frame of Reference (DCFR) om de modellregler som texten behandlar och gjorde principerna i detta akademiska arbete vägledande i bedömning av frågan om skälig uppsägelsetid – även om ett gammalt avgörande i HD fanns tillgängligt. DCFR kommer behandlas i uppsatsen, och det är därmed av vikt att minnas att HD gjorde en akademisk utredning utan självständig auktoritet till vägledande i en dom.⁸ Även annan nationell lagstiftning samt internationella modellregler tas in för att bringa klarhet i vad ICC för fram i sin force majeure-klausul.

1.5 Disposition

Denna uppsats tar – efter inledande kapitel med bakgrund, syfte och frågeställning, metod och material samt disposition – sikte på den första frågeställningen kring vad force majeure är. Uppsatsen börjar med en redogörelse och diskussion kring vilka händelser som typiskt ingår i force majeure, följt av diskussioner kring kausalitetsrekvisitet, rättsföljderna av force majeure, bevisfrågor och kontrollansvar. Det är svårt att särskilja dessa begrepp och dela upp force majeure helt, ibland flyter de ihop och ibland krävs det en förklaring av en del för att kunna redogöra för en annan. Ta därför i beaktning att uppdelningen i uppsatsen inte är total och att det är nödvändigt att delarna av force majeure ibland behandlas tillsammans för att förstå begreppet. Därefter följer en väldigt övergripande redogörelse av annan nationell rätt. Unionsrättslig lagstiftning och internationella modellregler berörs även och Mål C-299/22 analyseras i denna del, för att förtydliga, exemplifiera och analysera aktuell rättspraxis. Därefter följer en redogörelse av ICC och dess force majeure-klausul för att sedan kunna jämföra dessa olika internationella rättskällor med svensk rätt. Håll även i minnet att annan nationell rätt, unionsrättslig och internationell ”soft law” redogörs för och analyseras just för att ge djup i diskussionen kring vad force majeure är, för att kunna diskutera force majeure i jämförelse med ICC och för att slutligen kunna diskutera force majeure generellt.

---

⁸ Se NJA 2009 s. 627

2 Vad är force majeure?

2.1 Inledning

Force majeure har ingen universell entydig definition. Begreppet force majeure utgörs i stället av flera delar, som alla för med sig egna diskussioner. I lagstiftning finner vi en del av svaret på frågan vad force majeure är och i rättspraxis en del, även om prejudikat i svensk rätt i princip inte finns i frågan.⁹ Även doktrinen måste användas för att se komplexiteten i force majeure. I detta kapitel redogörs först för vilka typer av avtalsförpliktelser som finns, för att sedan undersöka vad som utgör en force majeure-händelse. Detta görs genom att beskriva vilken *typ* av händelse – alltså vilka karakteristiska drag – som kan anses vara force majeure, för att även kunna konkretisera specifika händelser. Regler som liknar force majeure tas in för att finna lagstadgad grund för vad som utgör en force majeure-händelse. Kausalitet, rättsföljd och bevisbörda diskuteras även då dessa utgör kärnan i force majeure. Även kontrollansvar och force majeure diskuteras, och dessa sätts delvis emot varandra och jämförs.

2.2 Typer av avtalsförpliktelser

Gäldenärens avtalsförpliktelse kan kategoriseras som *positiv* – där gäldenären ska åstadkomma någonting på något sätt – och *negativ* där gäldenären ska avstå från ett visst agerande. Det är positiva avtalsförpliktelser som först och främst riskerar att drabbas av ändrade förhållanden. Förpliktelsen kan inom obligationsrätten delas in utifrån en *resultatförpliktelse* där en skyldighet finns att prestera ett resultat, exempelvis betala ett visst pris vid en viss tidpunkt, eller en *omsorgsförpliktelse* där en skyldighet finns att med omsorg uppfylla en förpliktelse som krävs för att avtalet ska uppnås, exempelvis rådgivningsuppdrag. En kategorisering kan göras av förpliktelse som en *huvud-* eller *biförpliktelse*. Vidare kan en indelning göras av en *penningförpliktelse*, som avser betalningsskyldighet, och *naturaförpliktelse* som avser skyldighet att prestera viss egendom eller utföra ett arbete (arbetsförpliktelse). Här påverkas naturaförpliktelser oftare av ändrade förhållanden och kan inom obligationsrätten i sin tur delas in i två kategorier. Den första är *genusförpliktelse* vilket avser en viss mängd av en egendom, exempelvis ett ton vete. Den andre kategorin är *speciesförpliktelse* som är individualiserad, exempelvis att måla ett unikt konstverk. Det är specifikt vid speciesförpliktelser och arbetsförpliktelser som gäldenären kan få svårigheter att prestera.¹⁰

---

⁹ Algård, *Ändrade förhållanden*, 92

¹⁰ *Ibid*, 83, 84

Bedömningen av när en gäldenär har fullgjort sin avtalsförpliktelse ändras med typen av förpliktelse. Vid resultatförpliktelse infaller exempelvis avtalsbrott när det avtalade resultatet inte uppnåts – oavsett vad som föranlett att det inte uppfyllts. Om påföljdsansvar för resultatförpliktelsen förutsätter oaktsamhet som befrielsegrund blir ändrade förhållanden irrelevant, då gäldenären vanligen inte har varit oaktsam när icke-uppfyllelse beror på ändrade förhållanden. Samma sak gäller för omsorgsförpliktelser, då gäldenärens oaktsamhet är en förutsättning för avtalsbrott. Sammanfattningsvis kan det alltså sägas att ändrade förhållanden kan åberopas vid icke-uppfyllda eller riskerande icke-uppfyllda resultatförpliktelser, då oaktsamhet inte är en förutsättning för påföljdsansvar. Förpliktelsebefrielse är därmed begränsad till vissa typer av avtalsförpliktelser.¹¹

2.3 Vad utgör typiskt ”force majeure”?

Knut Rodhe beskriver vis major som ett begrepp för begränsningen av ett strikt skadeståndsansvar, ett strikt ansvar för värdeersättning och för att förlänga preskriptionsfrister, vilket kan bidra till definitionen av force majeure. Rodhe menar att en vis major händelse ska vara så sällsynt ” [...] att man icke brukar taga den i beräkning, däremot icke att den skall vara in casu oväntad.” Med detta menas att en vis major-händelse kan inträffa och vara *in abstracto* – oförutserbar – men att den endast i det enskilda fallet – *in casu* – är oväntad. I en sådan händelse kan vis major-grunden bli irrelevant. Force majeure-klausulen blir här en utveckling av vis major, där Rodhe beskriver hur denna möjliggör för en gäldenär som bär ett rent strikt ansvar att begränsa detta mer än vad som följer av regeln om vis major.¹² Så – vilka händelser utgör typiskt force majeure?

Termen force majeure återfinns endast ett fåtal ställen i svenska bestämmelser, vilka alla har ursprung i internationella konventioner eller inom unionsrätten.¹³ Samtidigt finns det paragrafer som belyser delar av force majeure eller som behandlar liknande rättsverkningar som force majeure. Inom fordringsrätten beskrivs i växel- och checklagstiftningen fristförlängning vid ”*oöverstigligt hinder*” – denna är baserad på konventionen om gemensam växelrätt.¹⁴ Det ges dock ingen närmare beskrivning av vad oöverstigligt hinder innebär vilket kan anses problematiskt då begreppet, i enlighet med force majeure, är oklart. Skattelagstiftningen innehåller unionsrättens vedertagna force majeure-begrepp då befrielse från skattskyldighet kan komma inträda om skatteplikt är omöjligt på grund av ”*oförutsedda händelser eller force majeure*”.¹⁵ Exempel på force majeure i denna kontext är om den skattepliktiga varan skulle förstöras i brand.

---

¹¹ Algård, *Ändrade förhållanden*, 83, 84

¹² Knut Rodhe, *Obligationsrätt*, Stockholm: Nordstedts Juridik, 1956, 356, 357, 716

¹³ Algård, *Ändrade förhållanden*, 96

¹⁴ Se 48§ i Checklag (1932:131)

¹⁵ Se exempelvis 2 kap. 12§ p.1 i lagen (2022:156) om alkoholskatt och 2 kap. 14§ p. 1 i lagen (2022:155) om tobaksskatt

Force majeure anses föreligga, enligt Hagstrøm, när tre element är uppfyllda. Det första elementet är händelsekvalifikationen – det vill säga vilka händelser som utgör force majeure. Det andra elementet är kontraktsuppfyllelse och ämnar besvara frågan om det kan krävas att gäldenären uppfyller sina förpliktelser trots händelsen. Det tredje elementet är förutsebarhet och behandlar frågan om gäldenären borde ha förutsett det inträffade. Dessa tre aspekter skiljer sig från fall till fall, men en generalisering kan göras.¹⁶ Det andra och tredje elementet kan anses sammankopplat med *kausaliteten*, att en händelse direkt ska ligga till grund för hindret att fullgöra prestationen, medan det första tydligt kopplas till vilka *händelser* som utgör force majeure. Det ska samtidigt poängteras att Hagstrøms beskrivning av force majeure inte inkluderar kausalitet direkt och inte heller rättsföljder samt bevisfrågan, vilket gör att den inte fullständigt beskriver force majeure.

Det är en vanligt förekommande åsikt att händelsekvalifikationen för force majeure innebär en utifrån kommande händelse med en allmän omfattande verkan, eller en händelse av extern eller extraordinär art.¹⁷ Mestads definition lyfts här – force majeure som en *utifrån kommande, sällsynt händelse* och som typiskt sett har *omfattande och avgörande verkan*.¹⁸ Hellner beskriver vidare force majeure som ”*en händelse av starkt betvingande karaktär som har genomgripande följder*”.¹⁹ Inga av dessa definitioner ger en tydlig bild av vad som faktiskt inbegrips i force majeure, men kan tillsammans skapa en bild av vilken *typ* av händelse som möjligen kan ”kvalificera”. Mestads användning av sällsynt, till skillnad från Hellner, ger en striktare definition. Samtidigt kan argumentet föras att händelser med genomgripande följder och starkt betvingande karaktär också är sällsynta.

Det mer restriktiva synsättet Rodhe utvecklar kring force majeure som ”*en utifrån kommande, omfattande och sällan inträffande tilldragelse*” hänvisar till både 24§ 1905 års köplag och 7§ skuldebrevslagen, men motiverar inte kravet på händelsens omfattning – även om han poängterade att exempelvis fransk rätt heller inte innehåller något sådant krav.²⁰ Algård menar att stora delar av den nordiska rättsvetenskapen – utan att det motiverats väl nog – själva utvecklat sin tes. Mycket nordisk doktrin behandlar force majeure som en del av flera i ändrade förhållanden, vilket gör att diskursen kring force majeure ändrar inriktning beroende på i vilken kontext det diskuteras. Vidare menar hon att bedömningen av när force majeure föreligger alltid måste göras från fall till fall – vilket försvårar preciseringen av begreppet. Algård menar att den äldre köplagstiftningen kan sägas prägla dagens syn på force majeure, enligt vissa oförtjänt.²¹ Det som dock kan nämnas är det faktum att inte enbart force majeure är en bedömning som måste göras från fall till fall. Alla rättsfall bygger på en individuell bedömning, *självfallet* utifrån gällande rätt men ändå genom det individuella fallets perspektiv. Att därmed hävda att force majeure precisering försvåras då det måste avgöras från fall till fall att force majeure föreligger är sant, men vagt, då det alltid måste vara så att bedömningen om ett

---

¹⁶ Viggo Hagstrøm, *Obligationsrett*, 2. uppl. Oslo: Universitetsforlaget, 2011, 278, 279, 282, 286

¹⁷ Algård, *Ändrade förhållanden*, 103

¹⁸ Ola Mestad, *Om force majeure og risikofordeling i kontrakt*, Oslo: Universitetsforlaget, ak. avh. 1991, 278

¹⁹ Jan Hellner, *Köprätt : kortfattad lärobok*, 4. uppl. Stockholm: Nordstedt, 1974, 98

²⁰ Rodhe, *Obligationsrätt*, 355

²¹ Algård, *Ändrade förhållanden*, 100, 101

undantag, förbehåll eller annan företeelse föreligger sker individuellt – även om själva begreppet som diskuteras är oklart eller ej.

2.4 Regler som liknar force majeure

2.4.1 24§ i gamla köplagen

Det nordiska köprättsliga lagstiftningsprojektet resulterade för Sverige i 1905 års köplag. Denna innehöll inte force majeure-bestämmelser – för köpeavtal gällde emellertid genusförpliktelser men för leveransavtal 24§ om befrielse från strikt skadestånd för säljaren vid dröjsmål när ”*möjligheten att fullgöra avtalet må anses utesluten i följd av omständigheter, såsom förstörelse av allt gods av det slag eller det parti köpet avser, eller krig, införsel förbud eller därmed jämförlig händelser*”²² Vad gällde speciesförpliktelser fanns i stället ett krav på försummelse för skadeståndsansvar, baserat som ett presumtionsansvar. Detta gör i sin tur att förpliktelsebefrielse som följd av ändrade förhållanden inte direkt omfattas i dessa typer av köpeavtal.²³

Rodhes beskrivning av 24§ 1905 års köplag som en kombination av force majeure och objektiv omöjlighet,²⁴ Alméns perspektiv av 24§ som byggd på objektiv omöjlighet och inte alla de händelser som normalt täcks av ”*det dunkla uttrycket force majeure*”²⁵ och Hellner åsikt i omöjlighetsläran som grund för bestämmelsen²⁶ bidrar ytterligare till bilden som force majeure som ett ”ihop-plock” av lagstiftning, rättspraxis, handelsbruk och förnuftighet. Objektiv omöjlighet beskrivs av Rodhe som en omöjlighet att fullgöra prestationen för inte enbart individen i fallet, utan gemene man.²⁷ Samtidigt beskriver Ramberg och Ramberg²⁸ samt Grönfors att 24§ fungerar som en force majeure-bestämmelse²⁹ och Bryde Andersen att den närmast är ett generellt force majeure-förbehåll (i dansk rätt).³⁰ Dessa åsikter kan vidare diskuteras, dels då force majeure inte enbart omfattar skadestånd – som 24 § gör – utan även möjligheten till prestationsbefrielse, dels då Danmark inte har varit en del av det nordiska köprättsliga samarbetet som legat till grund för köprättslig lagstiftning i andra nordiska länder – däribland Sverige. Samtidigt är både typen av händelse som beskrivs i 24§ samt de exempel som ges *typiska* force majeure-händelser och det går att anta att bilden av force majeure i svensk rätt idag delvis har utvecklats via 24§ 1905 års köplag.

²² Se 24§ i lag (1905:38 s.1) om köp och byte av lös egendom

²³ Algård, *Ändrade förhållanden*, 101, 102

²⁴ Rodhe, *Obligationsrätt*, 358, 540

²⁵ Tore Almén, *Om köp och byte av lös egendom: kommentar till lagen den 20 juni 1905*, 3. uppl. Stockholm: Nordstedts Juridik, 1934, 332

²⁶ Hellner, *Köprätt: kortfattad lärobok*, 95

²⁷ Rodhe, *Obligationsrätt*, 357

²⁸ Jan Ramberg, Christina Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 11. uppl. Stockholm: Nordstedts Juridik, 2019, 264

²⁹ Knut Grönfors, *Avtalslagen*, 3. uppl. Nordstedts Juridik, 1995, 71

³⁰ Mads Bryde Andersen, *Praktisk aftaleret*, 5. uppl. Köpenhamn: Gjellerup, 2019, 445

2.4.2 Nya köplagen (1990:931)

I koppling till svensk lagstiftning bör i denna uppsats – likväl som 1905 års köplag har – den nuvarande Köplagen (1990:931) betonas. Dess dispositiva rättsregler genom 23, 27, 40 och 57 §§ belyser prestationsskyldighet vid oväntade, förändrade förhållanden. Speciellt 27§ köplagen kan här betonas då den reglerar skadestånd vid dröjsmål och säger att säljaren kan undgå skadeståndsansvar om han visar att dröjsmålet beror på ”ett hinder utanför hans kontroll som han inte skäligen kunde förväntas ha räknat med vid köpet och vars följder han inte heller skäligen kunde ha undvikit eller övervunnit.”³¹ Det blir här ännu en gång tydligt att en typ av händelse som nämns för en viss rättsföljd är utom kontroll, som inte kan undvikas eller övervinnas.

2.4.3 Artikel 79 CISG

27§ köplagen är baserad på art. 79 i Lag (1987:822) om internationella köp där liknande rekvisit återfinns. Denna är i sin tur en implementering av FN-konventionen från 1980 angående avtal om internationella köp av varor (CISG) och artikel 79,³² vilket säger att:

En part är inte ansvarig för underlåtenhet att fullgöra någon av sina skyldigheter, om han visar att underlåtenheten berodde på ett hinder utanför hans kontroll och att han inte skäligen kunde förväntas ha räknat med hindret vid avtalsslutet eller ha undvikit eller övervunnit hindret eller dess följder.³³

Av förarbeten framkommer naturkatastrofer som exempelvis orsakar transporthinder eller elavbrott, eldsvådor, explosioner, myndighetsbeslut om export- eller importförbud som påverkar produktion av vara, samt strejk som händelser som är utom kontroll.³⁴ En annan tolkning menar att ”*the ultimate 'limit och sacrifice' has been exceeded*” utgör befrielsegrund.³⁵ Exemplet görs att en prispörändring med 100 procent inte behöver betyda att denna gräns överskrids, exempelvis i spekulationsaffärer där gränsen kanske snarare är vid flera hundra procent – allt är relativt. Bedömningen av var gränsen går ska göras tillsammans med bedömningen av vad eller vilka åtgärder som är rimligt för att undvika eller övervinna ett hinder. Ett hinder är alltså i praktiken inte absolut, utan det kanske i och för sig går att övervinna, men att kostnaderna för detta är utanför gränserna för vad som är en rimlig uppoffring.³⁶

Den första begränsningen av bestämmelsen är att det måste röra sig om en omständighet utanför partens kontroll. Detta innebär sedermera inte att den ligger utanför kontroll vid tillämpningen av art. 79, utan enbart att händelser som en part borde ha förebyggt ska anses vara inom kontroll. Underhåll och organisationers

³¹ Se 27§ i Köplagen (1990:931)

³² Se Ola Svensson, Köplagen (1990:931) 27§ om skadestånd, Lexino 2024-01-31 (JUNO)

³³ Se art. 79 CISG samt bilaga till Lag (1987:822) om internationella köp

³⁴ Prop. 1988:89/76, *Om ny köplag*, s. 109

³⁵ Se Jon Kihlman, *Förenta nationernas konvention den 11 april 1980 angående avtal om internationella köp av varor*, kommentar till art. 79 I sektion IV, Lexino 2022-06-03 (JUNO) under rubriken Hinder och kausalsamband

³⁶ Peter Schlechtriem, Ingeborg Schwenzer, (red.) *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, 4 uppl. Oxford: Oxford University Press (ISBN 978-0-19-872326-4), 2016, 31

verksamheter är sådana ting som ligger inom en parts kontroll. Kihlman anser exempelvis att centralt beslutade arbetskonflikter är utanför kontroll medan lokala konflikter i allmänhet är inom kontroll. Naturkatastrofer, krig eller liknande ligger ”naturligtvis” i och för sig ” utanför en parts kontroll, men det innebär inte direkt att den utgör en befrielsegrund. Då krävs även att övriga rekvisit för art. 79 uppfylls. Ett annat rekvisit är att det inte ska ha varit möjligt att undvika eller övervinna hindret. Detta begränsas dock av vad som är en ”förnuftig” förväntan på parten. I praktiken blir bedömningen vilka kostnader som krävs för att undvika eller övervinna hindret.³⁷ Schwenzer menar – även i kontexten vad som alls är ett hinder – att en part får vara beredd att vidkänna tämligen höga kostnader för att undvika eller övervinna ett hinder.³⁸ Även här ska bedömningen göras utifrån vad en ”förnuftig person” i motsvarande situationen hade uppfattat som rimliga åtgärder. Diskussionen kring vad en förnuftig eller skälig person kan föras – och dess betydelse kanske ändras över tid eller beroende på vilken lagstiftning som gäller. Samtidigt är det en så pass använd måttstock i såväl svensk rätt som globalt och det blir därför svårt att gå djupare in i en diskussion i denna uppsats om vad en förnuftig person skulle ha ansett.

Sammanfattningsvis menar Kihlman att en bedömning måste ske utifrån en helhet enligt art. 79 (1). Detta gäller främst vad som anses vara ett hinder, eftersom en för snäv tillämpningen skulle innebära att möjligheten att undvika eller övervinna inte skulle aktualiseras – ”ett ’riktigt’ hinder kan varken undvikas eller övervinnas.”³⁹ Därför bör bedömningen göras mot bakgrund av art. 79 och där de angivna rekvisiten är ”rimligt” beaktade för att en part ska undgå skadeståndsansvar trots att den brutit mot avtalet.⁴⁰ Ramberg och Herre menar i stället att en jämförelse mellan exempel givna i prop. 1988/89:76 om ny köplag och vad som sägs i 24§ 1905 års köplag visar att de till sin praktik är lika i vad som avser kvalifikationen av typhändelser,⁴¹ vilket även är kärnan av force majeure.

2.4.4 Annan force majeure-liknande lagstiftning

Lagen (1991:351) om handelsagentur beskriver genom dess 26 och 27 §§ force majeure som exempelvis krig, uppror eller inre oroligheter, rekvisition eller annat förfogande efter beslut av myndighet, införsel- eller utförselbjud, naturkatastrof, omfattande eldsvåda och betydande arbetskonflikt.⁴²

Utöver detta kan kommissionslagen (2009:865) 35§ första stycket 2 och 2 kap. 25§ lagen (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag betonas. 35 § talar om ”*viktig grund*” för att jämka avtalet utöver ett avtalsbrott, där viktig grund måste bedömas utifrån en avvägning mellan stabilitet och trygghet å ena sidan, och den enskildes

³⁷ Kihlman, *Förenta nationernas konvention den 11 april 1980 angående avtal om internationella köp av varor*, kommentar till art. 79 under rubriken Hinder och Kausalsamband

³⁸ Schlechtriem, Schwenzer, (red.) *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, 31

³⁹ Kihlman, *Förenta nationernas konvention den 11 april 1980 angående avtal om internationella köp av varor*, kommentar till art. 79 under rubriken Helhetsbedömning

⁴⁰ Ibid

⁴¹ Se Jan Ramberg, Johnny Herre, *Köplagen – en kommentar*, 3B JUNO, kommentaren till 27§

⁴² Prop 1990/91:63, *Om handelsagentur* s 107

intresse att inte vara bunden vid ett orimligt betungade avtal å andra sidan.⁴³ Beskrivningen av force majeure och andra personliga omständigheter är här väldigt lik lagen (1991:351) om handelsagentur.⁴⁴ I 7§ andra stycket sista meningen i lagen (1936:81) om skuldebrev står det skrivet ”Beror dröjsmålet av borgenären, eller av lagbud, avbrott i den allmänna samfärdseln eller liknande oöverstigitligt hinder, som ej bort av gäldenären tagas i beräkning vid skuldebrevets utfärdande, äge första stycket ock tillämpning.” Här finns koppling till force majeure i användningen av begreppet oöverstigitligt hinder som gäldenär inte borde tagit i beaktning vid skuldebrevets utformning.⁴⁵ I aktiebolagslagen (2005:551) är det möjligt att genom undantagsbestämmelsen i 7 kap. 15 § hålla bolagsstämma på annan ort vid ”extraordinära omständigheter”. Det framgår av förarbeten att detta avser omständigheter av force majeure-karaktär men utan en mer uttömmande beskrivning.⁴⁶ Samtidigt kan krigsförhållanden exemplifiera, då bestämmelsen anser vara i linje med allmänna civilrättsliga grundsatser.⁴⁷

Force majeure-undantag är utspridda i lagstiftningen och har tillkommit utan samordning. Vad som mer konkret utgör force majeure är genom lagmotiven kort, men det som kan fastslås är att många av de force majeure-liknande bestämmelserna som finns bygger på internationella konventioner eller unionsrätten, där Algård menar att vissa är ”nästan motvilligt införda av lagstiftare för att uppnå unionslikhet.”⁴⁸ De hänvisningar som görs till force majeure-händelser är ofta inte förklarade enligt Algård, och hon menar vidare att det är oklart om detta beror på att innebörden i lagstiftarens ögon är tydlig eller tvärtom.⁴⁹ Det förefaller dock att krig, myndighetsåtgärder och naturkatastrofer övergripande nämns.

2.5 Rörande frågan om vad som kan utgöra en force majeure-händelse

De klassiska force majeurehändelserna har förankring i 1905 års köplag och dess 24§. Litteraturen listar i koppling till detta ofta krig, naturkatastrofer, myndighetsåtgärder, eldsvådor, uppror och allvarliga störningar på arbetsmarknaden som händelser där force majeure föreligger. Att händelsen måste ha en viss omfattning och vara av viss art sätter en gräns gentemot kontrollansvaret, men vissa författare menar att händelsekvalifikationen är detsamma vid force majeure och kontrollansvar.

Det förefaller finnas olika uppfattningar kring vad som utgör en force majeure-händelse. En restriktiv linje i doktrinen talar om sällsynta händelser inte enbart individuellt utan generellt. Vidare får händelserna uttryck i ord som ”utifrån kommande”, ”omfattande” och ”sällan inträffande” och i lagstiftning som ”jämförelsebara med krig”. Ordet *oöverstigitligt* framträder men skapar möjlighet för

⁴³ Prop 2008/09:88, *Ny kommissionslag*, s 147

⁴⁴ Jfr Prop 1990/91:63, *Om handelsagentur*, s 107

⁴⁵ Se 7§ lagen (1936:81) om skuldebrev

⁴⁶ Prop. 1997/98:99, *Aktiebolagets organisation*, s. 236

⁴⁷ Se exempelvis Prop 1973:129, *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om anställningsskydd* s. 292

⁴⁸ Algård, *Ändrade förhållanden*, 100

⁴⁹ Algård, *Ändrade förhållanden*, 100

diskussion om oöverstiglighet innebär total omöjlighet eller en skälig oövervinnerlighet vad gäller exempelvis kostnadsökningar. Det är även värt att igen nämna att svensk lagstiftning inte berör begreppet force majeure särskilt mycket och att de paragrafer som kan kopplas till och finnas till grund för diskussionen av force majeure-händelser berör skadeståndsansvar, vilket enbart är en del av potentiella rättsverkningar av force majeure. Även det faktum att lagstiftningen anser att avvägning mellan stabilitet och trygghet å ena sidan, och den enskildes intresse att inte vara bunden vid ett orimligt betungade avtal å andra sidan bör framhållas. En sammanfattande beskrivning av de typiska force majeure-händelserna är därmed händelser som är oväntade, oöverstigligen, inte kan undgås eller förebyggas, utifrån kommande, sällsynta, med avgörande konsekvenser, starkt betvingande och har ett generalitet i detta (även om åsikterna kring generaliteten skiljer sig); såsom krig, uppror, myndighetsbeslut, naturkatastrofer, centrala arbetskonflikter, införselbud och förstörelse av gods – exempelvis att en skattepliktig vara brinner upp.

2.6 Kausalitetsbegreppet

2.6.1 Kan det krävas att gäldenären uppfyller avtalet trots händelsen?

Det måste finnas ett orsakssamband mellan hinder och icke-uppfyllelse, vilket är givet när det fysiskt inte är möjligt för gäldenären att prestera. I doktrinen finns olika uppfattningar om huruvida force majeure kan anses föreligga i de fall där det inte är fysiskt omöjligt men praktiskt omöjligt – vid sådana fall är det inte alltid en fråga om force majeure, exempelvis om gäldenären själv orsakat hindret. Det är inte heller automatiskt ett hinder om prestationen fördyrats, men kan i undantagsfall vara så, exempelvis under mellankrigstidens ekonomiska force majeure.⁵⁰ Rodhe anser att uppfyllelsehindret måste vara oöverstigtligt för gäldenären att prestera.⁵¹ Algård belyser hur frågan om kontraktuppfyllelse ofta kopplas ihop med läran om *offergränsen*, som talar om gränsen för vad som rimligen kan förpliktigas en avtalspart för att uppfylla sina avtalsåtaganden.⁵² Det går dock inte att ge ett konkret svar på hur omfattande eller betungande ett hinder måste vara för att en force majeure-situation ska uppkomma.

Samtidigt beskriver Ramberg och Herre situationen då en händelse inte är objektivt omöjlig men ekonomiskt betungande. Det ska enligt 27 § köplagen inte vara möjligt att åberopa ekonomiska betungande händelser för ansvarsbefrielse. Detta skiljer sig från utformningen av 23 § som ”*uppostringar som inte är rimliga*”.⁵³ Ramberg och Herre förbehåller sig dock att det är svårt att urskilja gränsen mellan faktisk och praktisk omöjlighet, och att en allt för strikt syn skulle göra att i princip enbart legala förbud utgör en faktisk omöjlighet. Vissa rättsfall med 1905 års köplag som grund ger ansvarsbefrielse till ekonomisk force majeure ifall med exorbitanta kostnader.⁵⁴ 27 § syftar till hindrets följder, medan CISG art. 79 inte gör detta. Förarbete bekräftar

⁵⁰ Se NJA 1923 s. 20 Angående ekonomisk omöjlighet

⁵¹ Rodhe, *Obligationsrätt*, 355

⁵² Algård, *Ändrade förhållanden*, 104

⁵³ Se 23§ Köplagen (1990:931)

⁵⁴ Exorbitanta kostnader är kostnader som medför totalt oacceptabla ekonomiska uppostringar.

att paragrafen ska förstås i vidsträckt bemärkelse då säljaren hade behövt agera annorlunda än tänkt för att uppfylla avtalet och inte på hindret i sig. Det är individuellt vad som kan krävas av gäldenären, då det inte nödvändigtvis måste vara fråga om absolut omöjlighet. En värdering av möjligheten måste enligt Ramberg och Herre göras för att kunna uppfylla avtalet trots hindret.⁵⁵

Ett krav på kausalsamband innebär att det är just den aktuella force majeure-händelsen som är orsaken till avtalsbrottet. Detta krav är uppfyllt i de fall där parten hade kunnat uppfylla sina avtalsvillkor om just omständigheten i fråga inte funnits. Force majeure-klausuler har två karakteristiska drag. För det första anger de vissa typer av händelser och för det andra anger de en kausalitetsrelation mellan händelsen och prestationen. Här kan kausaliteten uttryckas som ”hindra” men också uttryck som ”försvåra”, ”fördyra”, ”påverka” eller ”beröra”, vilket utökar möjligheten att avsägas ansvar. Det är alltså då möjligt att jämka eller frånträda avtal på grund av de ändrade förhållandena i sig, där ”påverka” och ”beröra” kan anses visa att kraven på hindrets intensitet inte kan vara för höga. Om klausulen inte nämner kausalitet kan innebörden antingen vara att kausalitetskrav inte alls ska upprättas då en kausalhändelse är så individuell att den kan fastställas utan hjälp av en bestämd kausalrelation, eller så måste domstolen precisera kausalitetskravets betydelse. Om en domstol ska avgöra kausalitetskravet borde denna låta ofullständigheten gå över till gäldenären och tillämpa klausulen som att ordet ”hindra” används som kausalitetsrelation. Detta bidrar till att en force majeure-klausul kan verka till den ena partens fördel och samtidigt inskränka den andra partens rätt att frånträda på grund av ändrade förhållanden.⁵⁶

Det räcker inte med att avtalsparten själv tycker att hindret påverkat prestationen, utan en objektiv bedömning måste göras av omständigheterna av det återopade hindret mot att fullgöra prestationen/erna. Här menar Ramberg och Herre att omständigheterna måste vara sådana att de utgör hinder, till sin typ.⁵⁷ Alltså räcker det inte att det i ett individuellt fall råkar utgöra ett hinder,⁵⁸ vilket är en åsikt i linje med Rodhes om att en händelse kan vara *in casu* oväntad och ändå inte lämplig som force majeure händelse, även om händelsen kan vara extraordinär.⁵⁹ Ramberg och Herre menar att orden ”*utanför hans kontroll*” inte besvarar frågan om denna bedömning ska bygga på en värdering av vad som har varit möjligt att kontrollera i det specifika fallet eller om det bygger på en allmän idé om ansvarsbefrielse vid vissa typsituationer.⁶⁰ Detta skulle i så fall skilja sig från 1905 års köplag som i dess 24§ anger vissa force majeure-händelser.⁶¹ Här menar Ramberg och Herre att det genom 27§ rekvisit är möjligt att fastställa att ”utom kontroll” syftar till något mer än det enskilda fallet och alltså att vissa typer av hinder i allmänhet krävs.⁶² Detta är dock

---

⁵⁵ Se Jan Ramberg, Johnny Herre, *Köplagen – en kommentar*, 3B JUNO, kommentaren till 27§ under rubriken Aktivitetsrekvisitet

⁵⁶ Rodhe, *Obligationsrätt*, 716, 717

⁵⁷ Ramberg, Herre, *Köplagen – en kommentar*, kommentaren till 67§ under rubriken Uppdelningen mellan direkt och indirekt förlust

⁵⁸ Ramberg, Herre, *Köplagen – en kommentar*, kommentaren till 67§ under rubriken Uppdelningen mellan direkt och indirekt förlust

⁵⁹ Rodhe, *Obligationsrätt*, 357

⁶⁰ Ramberg, Herre, *Köplagen – en kommentar*, kommentaren till 27§ under rubriken Utanför hans kontroll

⁶¹ Se 24§ i Lag (1905:38 s. 1) om om köp och byte av lös egendom

⁶² Ramberg, Herre, *Köplagen – en kommentar*, kommentaren till 27§ under rubriken Utanför hans kontroll

inte stött i art. 79 ordagrant, menar Kihlman, och det finns inget som säger att en part som kan visa att ett hinder för att fullgöra prestationen inte kan åberopa detta enbart på grund av att det är ovanligt.⁶³ Samtidigt kommer parten få svårare att bevisa att omständigheten faktiskt är en befrielsegrund vid ett sådant fall att hindret är individualiserat.

2.6.2 Borde gäldenären förutsett det inträffande?

När det gäller förutsebarheten finns en samstämmighet i att enbart händelser som inte kunde eller borde ha kunnat förutses ska befria en part. Bryde Andersen talar om händelser som gäldenärer inte kunnat ”indkalkulere”⁶⁴ men även Rodhe och Mestad menar att oförutsägbarheten redan finns i kravet på sällsynthet.⁶⁵ Heidbrink är av åsikten att ett hinder som inte borde ha räknats med inte heller ingått i riskfördelningen som avtalet kommer överens om.⁶⁶ Kihlman menar vidare att om omständigheten var förutsägbar vid ingåendet av avtalet utgör den inte en befrielsegrund. Om så är fallet måste en part göra ett särskilt undantag i avtalet för omständigheten, om man vill att den ska utgöra en befrielsegrund. Ett exempel är vulkanutbrott, som allmänt inte får mer än lokal effekt. Därför är det inte förutsebart när ett utbrott får långtgående effekter i den mening art. 79 avser, som Eyjafjallajökulls utbrott fick för flygtrafiken i Europa under våren 2010. Avtal som slöts innan utbrottet borde därför uppfylla kravet för force majeure. När utbrottet väl hade skett är det dock inte svårt att förutse effekterna, i alla fall på kort sikt.⁶⁷ Avtal som slöts då kan enligt Kihlman inte hävda begränsad flygtrafik som ett oförutsebart hinder. Bedömningen om en omständighet är förutsägbar eller ej ska göras mot bakgrund av vad en ”förnuftig person” i den avtalsbrytande partens ställe skulle ha förutsatt i samma situation⁶⁸. Som konsekvens av detta resonemang uppkommer frågan vad en förnuftig person innebär.

Det är inte alla force majeure-händelser som leder till ett tillräckligt stort hinder för gäldenären att uppfylla sitt kontrakt, vilket är en problematik i sig. En händelse som utgör force majeure men som inte innebär ett tillräckligt stort hinder kan anses skapa en gråzon till – utöver den som finns kring vilka händelser som i sig utgör force majeure. Force majeure får betydelse som befrielsegrund när vissa faktorer uppfylls. Det finns en tidsaspekt att ha i åtanke, där viss tid måste förflyta mellan det att avtalet sluts och prestation för att den rimligen ska hinna påverkas av ett ändrat förhållande och force majeure. Det är därför logiskt att ändrade förhållanden påverkar möjligheten till prestation vid långvariga avtal.

---

⁶³ Kihlman, *Förenta nationernas konvention den 11 april 1980 angående avtal om internationella köp av varor*, kommentaren till art.79 under rubriken Hinder och kausalsamband

⁶⁴ Bryde Andersen, *Praktisk aftaleret*, 444

⁶⁵ Rodhe, *Obligationsrätt*, 357 och Mestad, *Om force majeure og risikofordeling i kontrakt*, 278

⁶⁶ Jakob Heidbrink, *Logistikavtalet – allmän kontraktsrätt i transporträttslig miljö*, Uppsala: Lustus förlag, 2005, 132

⁶⁷ Kihlman, *Förenta nationernas konvention den 11 april 1980 angående avtal om internationella köp av varor*, kommentar till art.79 under rubriken Förutsebarhet vid avtalstillfället

⁶⁸ Ibid

2.7 Rättsföljder

2.7.1 Inledning

I frågan om force majeure finns två möjliga rättsverkningar: prestationsbefrielse och skadeståndsbefrielse. När force majeure föreligger blir parten som åberopat force majeure fri från sin prestationsskyldighet och från eventuellt skadestånd från den tidpunkt då ett hinder av force majeure-karaktär omöjliggjort prestation – förutsatt att motparten har underrättats om hindret inom skälig tid.⁶⁹

Algård belyser en allmän oskriven force majeure-regel som befriar gäldenären från skadeståndsskyldighet på grund av avtalsbrott, men menar att denna är oklar. Fortsättningsvis menar hon att den slutsatsen möjliggör för domstolar att, i enlighet med allmänna principer, kunna fria gäldenären från skadeståndsskyldighet med hänvisning till force majeure.⁷⁰

2.7.2 Prestationsbefrielse

Då force majeure tillfälligt eller permanent föreligger befrias en part från prestationsskyldighet och inte heller skadeståndsansvar föreligger – då prestationsbefrielsen genom force majeure inte ses som ett avtalsbrott.⁷¹ I NJA 1925 s. 354 Bomullsspinneri fann HD att i *“betraktande av den långa tidsrymd, varunder leveranshindret fortvarit, och de väsentligen förändrade förhållanden, som därunder inträtt, kan [säljaren] icke anses hava varit pliktig att efter hindrets upphörande fullgöra avtalen.”*⁷² 23§ köplagen berör prestationsbefrielse *”om det föreligger ett hinder som han inte kan övervinna eller om fullgörelsen skulle förutsätta uppoffringar som inte är rimliga med hänsyn till köparens intresse av att säljaren fullgör köpet.”*⁷³ Detta kan delvis anses utgöra force majeure – likheterna i uttrycket både i lagstiftning och rättspraxis är slående till utformningen av force majeure både i fråga om skälighet och väsentlighet. Ramberg och Herre betonar dock att begränsningen av skyldigheten att fullgöra en prestation som 23§ utgör rör sig om att fixera en offergräns mer än att låta omöjligheten i sig befria från prestationsskyldighet.⁷⁴ Detta skiljer sig därmed från force majeure, då denna kräver en direkt koppling mellan händelse och hinder att fullgöra avtalet – vilket sedan direkt leder till prestationsbefrielse.

---

⁶⁹ Flodgren, *Ändrade förhållanden*, 52

⁷⁰ Algård, *Ändrade förhållanden*, 79, 81

⁷¹ Flodgren, *Ändrade förhållanden*, 52

⁷² Se NJA 1925 s. 354 Bomullsspinneri

⁷³ Se 23§ Köplagen (1990:931)

⁷⁴ Ramberg, Herre, *Köplagen – en kommentar*, kommentar till 22-44§§ under rubriken Förpliktelsen att fullgöra avtalet (naturaluppfyllelsen)

2.7.3 Skadeståndsbefrielse

Skadeståndsbefrielse är en av rättsföljderna av force majeure.⁷⁵ Icke uppfyllda penningförpliktelser har högre krav för skadeståndsbefrielse och skärpta formuleringar, enligt Algård borde dessa kanske omfattas av en egen rättsprincip där force majeure ges snäv innebörd och inte sammanfaller med kontrollansvar. Algård menar att endast rätt till uppsagt avtal vid force majeure i fråga om vissa avtalsparter, talar för att force majeure generellt kan leda till sådan rättsverkan.⁷⁶

Lagen (2010:751) om betaltjänster innehåller numera bestämmelser som befriar betaltjänstleverantörer från ansvar ”vid fall av osedvanliga eller oförutsägbara omständigheter som den som åberopar omständigheterna inte har haft något inflytande över och vars konsekvenser hade varit omöjliga att avvärja trots alla ansträngningar.”⁷⁷ Det är ovanligt att force majeure nämns, men här gör den det för att harmonisera med EU.⁷⁸ Svensk skadeståndslagstiftning kan vidare anses innehålla force majeure-liknande utomobligatoriska undantag gällande skadeståndsansvar för järnvägstrafikskador, oljeskador till sjöss, atomskador och radiologiska skador.⁷⁹ Dessa bygger på internationella konventioner och beträffande de tre sistnämnda finns uppräknade händelser som kan leda till skadeståndsbefrielse, bland annat vid krigshandlingar och uppror. Enligt lagmotiven är naturhändelser och sabotage exempel på force majeure-liknande situationer.⁸⁰

Principen om *perpetuatio obligationis* ses som ett undantag från i övrigt använda regler om adekvat kausalitet. Denna princip är en utformning av ersättningsskyldigheten vid dröjsmål och liknar *casus-mixtus-principen*, som berör ersättningsskyldighet vid brott mot särskilda handlingsregler vid omsorgsförpliktelser. Om dröjsmål föreligger från gäldenärens sida kan skadeståndsskyldighetens status differentieras i olika delar av dröjsmålet. Gäldenären kan själv ha vållat en del av dröjsmålet men inte hela, och en viss del av dröjsmålet kan vara orsakat av force majeure men inte hela. Varje del av dröjsmålet ska här behandlas separat och gäldenären ska alltså enbart ersätta den skada som faktiskt faller under det rent strikta ansvaret. Denna huvudregel kan dock enligt *perpetuatio obligationis* bortses när ett dröjsmål som ger gäldenär skadeståndsskyldighet ”smittar av sig” på resterande prestationer. Gäldenären måste då ersätta även detta och här begränsas force majeure. I en force majeure-klausul kan mer vardagliga situationer än de ”av högre hand” ingå, exempelvis strejker. Force majeure-klausuler ger gäldenären ytterligare stöd genom att inte enbart ge förbehåll från att undgå ett rent strikt skadeståndsansvar, utan även en större rätt att frånträda avtalsförpliktelser på grund av ändrade förhållanden. Vidare gäller detta förbehåll inte endast när en prestation hindras av en händelse utan även då denna händelse leder till en konstansökning; som dock måste behandlas i sitt sammanhang.⁸¹

⁷⁵ Flodgren, *Ändrade förhållanden*, 52

⁷⁶ Algård, *Ändrade förhållanden*, 100

⁷⁷ 4a kap. 8§ i Lag (2010:751) om betaltjänster

⁷⁸ Prop 2016/17:129, *Tillgång till betalkonto med grundläggande funktioner*, s 45

⁷⁹ Se 10 kap. 3§ Sjölagen, 19§ järnvägstrafiklagen (2018:181), 11 § lagen (2010:950) om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor, 11 § atomansvarighetslagen (1968:45)

⁸⁰ Prop. 1975/76:7, *Förslag till lag om järnvägs ansvarighet vid befordran av resande m. m.*, s. 63–64, prop. 1983/84:117, *Förslag till järnvägstrafiklag*, m.m., s. 318, prop. 2017/18:62, *Ny järnvägstrafiklag* s. 97

⁸¹ Rodhe, *Obligationsrätt*, 545-547

Sjörätten är ett område som präglas av internationella konventioner, men i sjölagen (1994:1009) återfinns flera bestämmelser som ger skadeståndsbefrielse och ibland möjligheten att frånträda avtal om senare inträffande omständigheter, exempelvis krig, föreligger.⁸² Liknande gäller typer av avtal inom järnvägs-, väg- och lufttransport där skadeståndsbefrielse föreligger om en skada eller försening beror på förhållanden en part inte kunde undvika eller vars följder som inte kunde förebyggts.⁸³

Rättsverkan av force majeure kan påverkas av om den i stället ska klassas som metanorm, det vill säga en övergripande rättsprincip som förklarar rättsregler och påverkar rättstillämpningen när regler ska tolkas.⁸⁴ Rodhe menar här att force majeure är en begränsning av det rent strikta skadeståndsansvaret.⁸⁵ Adestam och Arvidsson menar att skadestånd inte utgår från avtalsbrott som orakats av force majeure-omständigheter.⁸⁶ Heidbrink nämner att force majeure i kombination med kontrollansvar och läran om offergränsen kan befria gäldenären från skadeståndsskyldighet. Om man passerar offergränsen för förpliktelsen kan man likväl få skadeståndsbefrielse.⁸⁷ Ramberg och Herre menar dock att det borde föreligga en striktare bedömning för befrielse av skadeståndsskyldighet än av prestationsskyldighet.⁸⁸ Ramberg och Ramberg betonar att en avtalsbrytande part genom ”force majeure-regeln” i 24 § 1905 års köplag kan befrias från skadeståndsansvar.⁸⁹ Taxell menar att force majeure kan befria en gäldenär från prestationsskyldighet och skadeståndsansvar, där tolkningen måste utgå från force majeure som övergripande begrepp och en metanorm bakom lagreglering⁹⁰ medan Hagstrøm behandlar force majeure som en självständig rättsregel utan att faktiskt uttala sig om dess status. Force majeure anses av Hagstrøm befria från både skadeståndsskyldighet och naturauppfyllelse.⁹¹ Hellner, Hager och Persson menar även att en vidare betydelse av force majeure är där begreppet syftar till befrielsegrundade ändrade förhållanden, medan en snävare bestämning av begreppet enbart skulle innefatta Rodhes definition.⁹² Inte heller Adlercreutz och Gorton verkar anse force majeure vara en rättsregel i egen kraft, utan karakteriserar i stället begreppet som en typ av ändrade förhållanden som hanteras genom appliceringen av andra tillgängliga metoder, exempelvis avtalsreglering, 36 § avtalslagen och förutsättningsläran.⁹³ Därtill uppkommer frågan om vilken typ av riskbedömning som krävs av en part vid avtalets ingående – en fråga som inte heller har ett generellt svar. Algård menar att det rimligtvis måste röra sig om riskhandlingar man tidigare

---

⁸² Se 14 kap. 32, 38, 51, 71 och 74 §§ i Sjölagen (1994:1009)

⁸³ Se exempelvis 28§ i Lagen (1974:610) om inrikes vägtransport

⁸⁴ Se Algård, *Ändrade förhållanden*, 108 och Jfr NJA 2019 s. 23 ”Den betalande sambon”, para. 20

⁸⁵ Rodhe, *Obligationsrätt*, 716

⁸⁶ Niklas Arvidsson, Johan Adestam, ”Avtalsbrott och skadestånd - skuldprincipen i svensk avtalsrätt” i *Svensk Juristtidning*, Vol. 2021, Nr. 1. s. 48

⁸⁷ Heidbrink, *Logistikavtalet – allmän kontraktsrätt i transporträttslig miljö*, 134

⁸⁸ Ramberg, Herre, *Köplagen – en kommentar*, kommentar till 27§ under rubriken Utanför hans kontroll

⁸⁹ Ramberg, Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 264

⁹⁰ Lars Erik Taxell, *Skadestånd vid avtalsbrott*, Åbo: Åbo Akademi förlag, 1993, 97

⁹¹ Hagstrøm, *Obligationsrätt*, 279-284

⁹² Jan Hellner, Richard Hager, Annina H. Persson, *Speciell avtalsrätt II: kontraktsrätt Andra häftet Allmänna ämnen*, 7. uppl. Stockholm: Nordstedts Juridik, 2020, 60, 71

⁹³ Axel Adlercreutz, Lars Gorton, *Avtalsrätt II*, 6. uppl. Lund: Juristförlaget, 2010, 154

har allmänt tillgänglig erfarenhet av och att parterna inte ska behöva ta till alla möjliga potentiella händelser vid avtalslutet.⁹⁴

Att klassificera paragrafer som force majeure-regler kan anses rimligt då de *de facto* liknar force majeure bestämmelser. Begreppet kan vidare inte enbart klassas som metanorm då den får faktiska konsekvenser – men får ett ”mellanting” i Adlercreutz och Gortons beskrivning som blir en rimlig ”kompromiss” mellan en snäv och inkluderande tolkning av force majeure och hur dess rättsverkningar kan kopplas till dess definition och klassificering. Även om doktrinen har olika åsikter kring om force majeure är en norm, rättsregel, typ av ändrade förhållande och beviskravet så finns en enighet om dess rättsverkningar generell.

2.7.4 Andra eventuella påföljder

Lagen (1991:351) om handelsagentur möjliggör för en part att omedelbart säga upp ett avtal om det finns ”en viktig grund” att i förtid frånträda avtalet. Från proposition 1990/91:63 kan det förstås att ”viktig grund” utgörs dels av force majeure-händelser, dels omständigheter av personlig natur såsom om motparten gjort sig skyldig till brott utanför avtalet eller svår sjukdom. Det läggs även vikt vid att om en sådan händelse ska vara belägg för att i förtid avsluta ett avtal måste den utgöra ett varaktigt hinder och i *väsentlig* mån förhindra fullgörandet av agenturavtalet. Vidare sägs det att det borde vara den part som närmast är drabbad som ska få frånträda avtalet i förtid men ska även kunna användas av motparten i fall där medkontrahenten inte kan fullgöra sina åtaganden på grund av den inträffade händelsen.⁹⁵

2.8 Bevisfrågor

Generellt är det parten som åberopar ändrade förhållanden som även bär bevisbördan. Detta finns lagstiftat i flera bestämmelser, bland annat i CISG som säger att en part har regelmässig bevisbörda för fakta som styrker dess talan, och för att förutsättningarna för att tillämpa en åberopad bestämmelse är uppfyllda. Kravet på beviset är att det med ”reasonable degree of certainty” stödjer partens talan. Detta är lägre än kravet i svensk rätt – att en part har styrkt sina påståenden.⁹⁶ Art. 74 säger att bevisbördan i första hand ligger på den som säger sig lidit skada att visa att motpartens avtalsbrott är grunden för skadan, dess omfattning med mera. Den avtalsbrytande parten ska enligt art. 77 visa att skadan borde begränsas och enligt art. 79 är det vidare den avtalsbrytande partens skyldighet att visa att en befrielsegrund föreligger.⁹⁷ Ramberg och Herre betonar att bevisbördan är ”rättvänd”, det vill säga att den som påstår att försummelse förekommit bär bevisbördan.⁹⁸ Vilket även stöds av lagmotiv som anser att den princip som gäller i

⁹⁴ Algård, *Ändrade förhållanden*, 108

⁹⁵ Prop. 1990/91:63, *Om handelsagentur* s. 107

⁹⁶ Se t.ex. Schlechtriem, Schwenger art. 35 (58) och art. 74 (67)

⁹⁷ Se art. 74 och art 79 i CISG

⁹⁸ Ramberg, Herre, *Köplagen – en kommentar*, kommentar till 27§ under rubriken Försummelse på säljarens sida

allmänhet vid culpaansvar ska tillämpas – vilket är att den som påstår försummelse också ska bevisa detta.⁹⁹

NJA 1991 s. 217 berör ett dröjsmål med bankutbetalning. I detta fall uttalade sig HD att principen om strikt skadeståndsansvar gäller med de begränsningar som kan följa av reglerna om force majeure. Inga omständigheter som lett till avsteg från huvudregeln *bevisades* i fallet och domstolen utvecklade därmed inte frågan om force majeure ytterligare.¹⁰⁰

Även om exempel för lagstiftning inte direkt berör force majeure förefaller det att den allmänna principen kring bevisbörda är att det faller på den som åberopar ändrade förhållande. Sammanfattningsvis kan det därmed sägas att bevisbördan ligger på den part som åberopat force majeure.

2.9 Kontrollansvar och force majeure

En part är strikt ansvarig för dess förpliktelser genom regeln om kontrollansvar. Detta är oberoende av försummelse, och som en konsekvens av detta är det partens ansvar att visa att ansvarsbefriande omständigheter föreligger för att ansvaret ska undgås.¹⁰¹

Förhållandet mellan force majeure och kontrollansvar är oklart. Det finns på köprättens område inte någon explicit force majeure-bestämmelse, men det finns andra bestämmelser som reglerar problematiken kring ändrade förhållanden. Kontrollansvaret är en sådan bestämmelse men tillåter endast befrielse från skadeståndsskyldighet. Flertalet rekvisit måste vara uppfyllda för ansvarsbefrielse: ett hinder ska föreligga (hindersrekvisit), hindret måste ligga utanför den drabbade partens kontroll (kontrollrekvisit), hindret måste vara oförutserbart (oförutserbarhetsrekvisit) och hindret ska inte heller kunna övervinnas (aktivitetsrekvisit). Här ställs frågan om kontrollansvaret kan anses vara en kodifierad force majeure-regel, där svaret blir att det beror på hur force majeure definieras.¹⁰²

Internationellt finns en åsikt att kontrollansvaret är en force majeure-bestämmelse, eller åtminstone ett begrepp som innefattar force majeure i en bredare metabemärkelse. Det finns en stark nordisk tradition att i doktrinen särskilja kontrollansvar och force majeure, som en konsekvens av de kvalifikationer som behövs för att en händelse ska utgöra force majeure. En force majeure-händelse måste komma utifrån och ha en allmän omfattande verkan, eller vara av extrem eller extraordinär art. Det förefaller alltså som om en force majeure-händelse skulle vara utom kontroll. Alla utom-kontroll-händelser kvalificerar samtidigt inte som force majeure-händelser.¹⁰³ Heidbrink menar dock att ursäktsgrunderna för force majeure, offergränsen och kontrollansvar sammansmälter utan skillnad sinsemellan.

---

⁹⁹ Prop 1988/89:76, *Om ny köplag*, s 117

¹⁰⁰ Se NJA 1991 s. 217

¹⁰¹ Ramberg, Herre, *Köplagen – en kommentar*, under rubriken Regler i köplagen om bevisbörda och beviskrav

¹⁰² Algård, *Ändrade förhållanden*, 92, 93

¹⁰³ *Ibid*, 93, 94

Följaktligen menar han att man bör överge gamla distinktioner för nutida kontrollansvaret när det gäller skadestånd.¹⁰⁴

Den köprättsliga lagstiftningen innehåller särskilda bestämmelser om befrielsegrunder vid köparens dröjsmål, vilket faller utanför det ”vanliga” kontrollansvaret. Köparens strikta skadeståndsansvar begränsas till ”*lag, avbrott i den allmänna samfärdseln eller betalningsförmedlingen eller annat liknande hinder.*”¹⁰⁵ Vad som utgör ett force majeure-hinder är snävare jämfört med vad som utgör ett vanligt hinder utanför kontroll. Algård ställer sig frågan vilken funktion force majeure fyller om den är skild från kontrollansvar. Det är samtidigt ifrågasättbart om och i vilken utsträckning som kontrollansvaret utgör en allmän princip. En självständigt, snäv force majeure-regel kan tänkas åberopas i syfte att generera andra rättsverkningar än kontrollansvarets skadeståndsbortfall. Samtidigt uppstår frågan om rättsverkan är begränsad till skadeståndsbefrielse i det fall att force majeure och kontrollansvar sammanfaller – andra köprättsliga förhållanden och bestämmelser såsom avlämnande, avhjälpande och hävningsmeddelande kan påverkas av en force majeure-händelse. Det ska dock tilläggas att köprätten har bestämmelser som kan befria säljaren från fullgörelseplikt i det fall att fullgörelsen är omöjlig och knyter däri an till omöjlighetsläran. Här spelar orsaken till hindret ingen roll, vilket differentierar dem från force majeure och kontrollansvar.¹⁰⁶

27§ beskrivs som ”dubbel force majeure” av Ramberg och Herre på grund av kontrollansvarsregeln – som uppfattas som ett strikt ansvar – med undantag för force majeure. Kontrollansvarsregel får en distinktion i 27 § tredje och fjärde styckena då denna regel endast gäller för ”direkt förlust”. För att få skadestånd för ”indirekt förlust” krävs försummelse på säljarens sida¹⁰⁷ och är alltså inte relevant för diskussionen om force majeure. I frågan om kontrollansvar ska händelsen vanligtvis inte härröra från något som den avtalsbrytande parten kan kontrollera inom sin ”kontrollsfär”. Vid exempelvis strejker kan detta få stor betydelse, då svårigheter som uppkommer för arbetsgivaren kan anses ligga inom den avtalsbrytande partens kontrollsfär. Om det i stället gäller förhållanden som den enskilda arbetsgivaren inte kan påverka genom sedvanliga åtgärder är det utanför kontrollsfären och kan åberopas som händelse för ansvarsfrihet enligt 27 §.¹⁰⁸

Det förefaller alltså att en stark tradition av separation av force majeure och kontrollansvar kanske sakta börjar försvinna – kanske som konsekvens av internationella samarbeten, multinationella avtal där annan nationell lagstiftning måste tas i beaktning och harmoniseringen genom unionsrätten.

---

¹⁰⁴ Heidbrink, *Logistikavtalet – allmän kontraktsrätt i transporträttslig miljö*, 132

¹⁰⁵ Se 57§ i Köplagen (1990:931)

¹⁰⁶ Algård, *Ändrade förhållanden*, 93-95

¹⁰⁷ Ramberg, Herre, *Köplagen – en kommentar*, kommentar till 27§ under rubriken Lagrummets allmänna innebörd

¹⁰⁸ *Ibid*, under rubriken Utanför hans kontroll

3 Annan rätt

3.1 Inledning

Det finns en långtgående historia om att olika rättssystem utvecklat delvis överlappande principer för att hantera oförutsägbara händelser i avtal. En skiljelinje går mellan civil law- och common law-system.¹⁰⁹ För att sedan kunna jämföra ICC med svensk rätt kommer en mycket översiktlig genomgång av annan nationell rätt, unionsrätt och internationella modellregler att göras, för att ge djup i diskussionen och jämförelsen som kommer.

3.2 Engelsk rätt

I engelsk och amerikansk rätt krävs en force majeure-klausul i avtalet för att den ska kunna åberopas som befrielsegrund.¹¹⁰ I engelsk rätt talar man om ”frustration”, vilket är en mycket snävare bild av möjligheterna för en part att frånträda ett avtal vid ändrade förhållanden. Frustration innebär att kontraktet ”dör” när en utomstående händelse inträffar, vilket gör parterna fria från sina förpliktelser. Frustrationsläran används sällan. Syftet med avtalet ska ha försvunnit på grund av händelsen. För att sådana händelser, som klassas som force majeure, ska kunna åberopas måste en force majeure-klausul finnas med i avtalet. Det blir alltså en fråga om avtalsstolkning kring om force majeure föreligger och ger lätnader eller befrielser från avtalade förpliktelser.¹¹¹

3.3 Fransk rätt

I Frankrike finns civilrättsliga force majeure-bestämmelser som är generella, allmänna och som träder in då avtalsreglering saknas. Fransk lagstiftad force majeure fungerar som ett kontrollansvar, där krav på att hindret ska ha en allmänt omfattande verkan inte ställs. Force majeure befriar då gäldenären från skadeståndsskyldighet och medför att förpliktelser faller bort under den tid som hindret kvarstår. Om förutsättningar för hävning av avtal föreligger, finns den möjligheten kvar. Om hindret är permanent kommer avtalet upplösas.¹¹² Force majeure är sedan länge en erkänd befrielsegrund och finner lagstadgad grund i Code Civil art. 1218. Här anses force majeure föreligga när en händelse utom kontroll för gäldenären som inte rimligen hade kunnat förutses vid tiden för skapandet av avtalet och vars effekter inte kan undvikas med rimliga åtgärder, hindrar prestation enligt avtal. Här finns möjlighet att temporärt bli fri från prestation om hindret är temporärt, och att hela avtalet avslutas om hindret är permanent eller om ett temporärt hinders försening

---

¹⁰⁹ Algård, *Ändrade förhållanden*, 85

¹¹⁰ Algård, *Ändrade förhållanden*, 85

¹¹¹ Flodgren, *Ändrade förhållanden*, 54-56

¹¹² Algård, *Ändrade förhållanden*, 86

rättfärdigar att avtalet avslutas. Väsentlighetskravet är här anpassningsbart till avtalstyp och enskilda fallet men är som normalt för force majeure starkt.¹¹³

3.4 Unionsrätt

3.4.1 Force majeure inom unionsrätten

Som unionsrättsligt begrepp har force majeure använts sedan 1960-talet. I sekundärrätten finns flera uttryckliga force majeure-bestämmelser och begreppet har varit föremål för tolkning och tillämpning i EU-domstolen. EU-domstolen har slagit fast att ingen union-rättsligt enhetlig betydelse finns av begreppet, utan att det är beroende av det specifika fallet. Vid bedömning i varje enskilt fall ska en rad faktorer tas i beaktande, bland annat det rättsliga förhållandet och aktuella bestämmelsens syfte.¹¹⁴ Generellt menar dock EU-domstolen att force majeure innebär ”*onormala och oförutserbara omständigheter, som den som åberopar den inte kan kontrollera och vars följder, trots iakttagandet av all vederbörlig omsorg, inte hade kunnat undvikas.*”¹¹⁵ Begreppet kan vidare tillämpas självständigt och är alltså inte beroende av en redan existerande, specifik force majeure-bestämmelse i den relevanta EU-rätten. Få fall i HD idag rör force majeure, men NJA 2014 s. 79 berör force majeure i en unionsrättslig kontext. Frågan som ställdes till domstolen var om ett företag skulle befrias från avgifter då de inte överlämnat utsläppsrätter enligt lagen (2004:1199) om handel med utsläppsrätter. Bolaget hade angett administrativa problem som skäl.¹¹⁶ Ett förhandsavgörande från EU-domstolen motiverades då bakomliggande EU-direktiv¹¹⁷ inte innehöll någon force majeure-bestämmelse. Förhandsavgörande beslutade att force majeure kunde befria från avgift och lät HD pröva om underlåtenheten berodde på force majeure, vilket HD beslöt att det inte gjorde.¹¹⁸ Det unionsrättsliga force majeure begreppet får betydelse även utanför unionsrättens område, där Mestad är av åsikten att aspekter som EU-domstolen framhållit, såsom att tolka force majeure i ljuset av rättsområde och sammanhang, är lika aktuellt i förmögenhetsrättsliga sammanhang.¹¹⁹ Det intressanta i NJA 2014 s. 79 är att fallet ger ett konkret exempel på en rättsföljd av force majeure och därför bidrar till att utforma en definition av begreppet. Det är även intressant då det sedan är HD som faktiskt får avgöra om force majeure föreligger i det individuella fallet, vilket visar på gränserna i befogenhet mellan EU och medlemsstaterna.

---

¹¹³ Flodgren, *Ändrade förhållanden*, 57, 58

¹¹⁴ Algård, *Ändrade förhållanden*, 90, 91

¹¹⁵ Se C-218/09, *SGS Belgium m.fl.*, ECLI:EU:C:2010:152, p. 44

¹¹⁶ Se NJA 2014 s. 79, p. 17-19

¹¹⁷ Se direktiv 2003/87/EG av den 13 oktober 2003 om ett system för handel med utsläppsrätter för växthusgaser inom gemenskapen och om ändring av rådets direktiv 96/61/EG.

¹¹⁸ Se NJA 2014 s. 79, p. 20

¹¹⁹ Mestad, *Om force majeure og risikfordeling i kontrakt*, 54

3.4.2 Mål C-299/22

Mål C-299/22 M.D mot UAB ”Tez Tour” om resenärens rätt till uppsägning av paketreseavtal utan att betala uppsägningsavgifter, behandlar force majeure i anknytning till covid-19. Generaladvokat Laila Medina skriver i sitt föreslagna avgörande om pandemins störningseffekt på rese- och turistbranschen att paketresor omfattas av direktiv (EU) 2015/2302. Detta är ett unionsrättsligt område som reglerar force majeure, eller som det i avgörandet kallas ”oundvikliga och extraordinära omständigheter”, samt dess påverkan på paketresor och rätten till uppsägning av paketreseavtal. Mål C-299/22 var det första målet där domstolen undersökte dessa rättigheter i samband med covid-19 pandemin. I bakgrunden till målet framgår det att M.D för sig själv och sin familj ingått ett avtal om en paketresa till Förenade Arabemiraten från 1 mars 2020 till 8 mars 2020 genom researrangören Tez Tour. Resan utgick från Vilnius, Litauen till Dubai, Förenade Arabemiraten och inkluderade, förutom transport, hotell med all-inclusive-paket för ett pris på 4 834 euro. M.D begärde den 27 februari att säga upp paketreseavtalet med hänvisning till Covid-19 och att i stället få använda betalningen för resan vid ett senare tillfälle när riskerna med pandemin minskat. Detta avslogs av Tez Tour, varpå M.D väckte talan mot Tez Tour och åberopade force majeure-omständigheter vid resmålet eller dess omedelbara närhet, som sannolikt skulle omöjliggöra resan. M.D hänvisade till information kring det globala utbrottet av covid-19 den 20 februari 2020 som utgjorde skäl att tvivla på resans genomförbarhet och att force majeure i litauisk rätt inte enbart är omständigheter som omöjliggör resan utan som i stället i enlighet med direktiv 2015/2302 väsentligt påverkar fullgörandet av paketresan och transporten till resmålet.¹²⁰

De tillämpliga bestämmelserna i målet finner alltså grund i direktiv 2015/2302. Skäl 31 säger att resenärer ska kunna säga upp paketreseavtalet när som helst före avresa mot en rimlig uppsägningsavgift, men även utan uppsägningsavgift om

[..] oundvikliga och extraordinära omständigheter väsentligen kommer att påverka paketresans fullgörande. Detta kan t.ex gälla krig, andra allvarliga säkerhetsproblem som terrorism, större risker för människors hälsa som utbrott av en allvarlig sjukdom vid resmålet eller naturkatastrofer som översvämningar, jordbävningar eller väderförhållanden som gör det omöjligt att resa säkert till resmålet enligt överenskommelse i paketreseavtalet.¹²¹

Här regleras force majeure och exempel ges på force majeure-händelser. Pandemier anges inte specifikt som en force majeure-händelse, men täcks av förklaringen ”en större risk för människors hälsa”. Vidare definierar art. 3 i direktivet oundvikliga och extraordinära omständigheter som en situation som för den part som åberopar den är utom kontroll och där konsekvenserna inte hade kunnat undvikas även om alla rimliga åtgärder vidtagits. Art. 12 fastställer skäl 31 och säger i punkt 2 att avtal kan sägas upp utan uppsägningsavgift före resans början vid oundvikliga eller extraordinära omständigheter på resmålet eller i dess omedelbara närhet och som

¹²⁰ Se Laila Medina, *Förslag till avgörande av Generaladvokat i Mål C-299/22 ECLI:EU:C:2023:696*, 1, 2, 8-12

¹²¹ Se Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2015/2302 av den 25 november 2015 om paketresor och sammanlänkade researrangemang, om ändring av förordning (EG) nr 2006/2004 och Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/83/EU samt om upphävande av rådets direktiv 90/314/EEG p. 31

väsentligt påverkar fullgörandet av paketresan, eller som väsentligt påverkar transporten av passagerare till resmålet.¹²²

Tez Tour menade att covid-19 utgjorde en omständighet som var omöjlig att kontrollera, men som inte gjorde det omöjligt att säkert fullgöra avtalet. Förinstansdomstolen och appellationsdomstolen ansåg inte omständigheterna utgöra force majeure, dels då M.D bokade resan – ingick avtalet – vid en tidpunkt då information kring inskränkande åtgärder som skulle vidtas redan var offentligt och att situationen och risken förknippad inte hade förändrats från det att M.D bokade resan (10 februari 2020) till den sista dagen på den bokade resan (8 mars 2020). Dels, menade domstolen, hade M.D inte bevisat att det vid tidpunkt då M.D åberopade force majeure fanns *objektiva* skäl som visade omöjligheten i att fullgöra paketreseavtalet. Domstolen utvecklade sitt domslut med att konstatera att force majeure i nationell lagstiftning och begreppet ”oundvikliga och extraordinära omständigheter” i direktiv 2015/2302 har samma innebörd, men att det senare är ett bredare begrepp än force majeure, då det inte enbart täcker objektiva omöjligheter utan även då en teoretisk möjlighet med praktisk komplexitet föreligger.¹²³ Det är värt att nämna att litauiska utrikesministeriet utfärdade en reserekommendation den 12 mars 2020 där alla resor avrådes som följd av Världshälsoorganisationens (WHO) klassificering av covid-19 som en pandemi. Den hänskjutande domstolen ställde flertal tolkningsfrågor till EU-domstolen. Sammanfattningsvis berör dessa frågeställningar när force majeure kan anses föreligga, kausalitet, objektiv och subjektiv omöjlighet och definitionen av specifika ord i direktiv 2015/2302.¹²⁴

Generaladvokat Medina menar i frågan om begreppet ”*oundvikliga och extraordinära omständigheter*” att det är av vikt att minnas skäl 31, som klargör räckvidden av begreppet, samt att begreppet ersatte force majeure-begreppet som användes i det nu ersatta¹²⁵ rådets direktiv 90/314/EEG av den 13 juni 1990 om paketresor, semesterpaket och andra paketarrangemang.¹²⁶ Även om innebörd eller räckvidd inte ges i medlemsstatens lagstiftning så finner generaladvokaten att EU-domstolen genom rättspraxis hyser uppfattningen att begreppet ”*oundvikliga och extraordinära omständigheter*” är ett konkret uttryck för force majeure, med hänvisning till artikel 12.2 och 12.3 b i direktiv 2015/2302. Vidare belyser Medina att domstolen fastslagit att en global hälsorisk, såsom en pandemi är, kan omfattas av begreppet, då det är uppenbart att en sådan händelse ligger utom kontroll och att dess konsekvenser ej hade kunnat förutses även om alla rimliga åtgärder tagits.¹²⁷

I första frågan undrar den hänskjutande domstolen om det krävs en officiell varning från avrese- och/eller destinationslandets myndigheter om att avstå från resor eller en klassificering av landet/länderna som riskområde för att ”*oundvikliga och extraordinära omständigheter på resmålet eller i dess omedelbara närhet*” ska föreligga. Generaladvokaten menar här att det inte finns några hänvisningar i

---

¹²² Ibid, art. 3, 12

¹²³ Se Medina, L., *Mål C-299/22 ECLI:EU:C:2023:696*, 13, 15

¹²⁴ Ibid, p. 16-22

¹²⁵ Ibid, p. 26, 27

¹²⁶ Se 90/314/EEG av den 13 juni 1990 om paketresor, semesterpaket och andra paketarrangemang, EGT L 158, 1990, s. 59

¹²⁷ Medina, L., *Mål C-299/22 ECLI:EU:C:2023:696*, 29-31

direktiven och att förarbeten visar att de med mening utelämnats på grund av motsättningar från medlemsstater, att omständigheter kan uppkomma plötsligt och att det då inte är rimligt att vänta på officiella hänvisningar.¹²⁸ Vidare menar Medina att resevarningar utgör en tydlig indikation på att oundvikliga och extraordinära omständigheter förekommer men att eftersom unionsrättsliga bestämmelser inte finns är det varje medlemsstat uppgift att detaljera dessa. Nationella domstolar får fortfarande anföra relevansen av resevarningar men detta får inte utgöra ett nödvändigt villkor. Medina menar att resevarningar inte krävs för att artikel 12.2 ska vara uppfylld, men att nationella domstolar får ta hänsyn till officiella varningar som ett villkor för extraordinära och oundvikliga omständigheter.¹²⁹

I andra frågan söker den hänskjutande domstol förstå om man vid bedömningen av ”oundvikliga och extraordinära omständigheter” ska beakta objektiva omöjligheter enbart eller även subjektiva faktorer kopplade till resenärens ålder, hälsotillstånd samt huruvida minderåriga personer deltar. Generaladvokaten menar att en väsentlig påverkan på fullgörandet av paketreseavtalet inte enbart föreligger vid en objektiv omöjlighet. Andra omständigheter som medför större risker för resenärens säkerhet och hälsa bör likaså tas i åtanke och subjektiva faktorer såsom resenärens nedsatta rörlighet eller utsatthet – då sådana faktorer kan verifieras – ska beaktas. Denna bedömning har sin grund i förarbeten till direktiv 2015/2302.¹³⁰ Vad gäller tidpunkten som ska ligga till grund specificeras ”före paketresans början”.¹³¹ Inga tidsfrister ges i direktiv 2015/2302 för bedömningen av när ”oundvikliga och extraordinära omständigheter” får en väsentlig påverkan. Prövningen av väsentlighet bygger på en förhandsbedömning, vid tidpunkten för uppsägningen av avtalet, av sannolikheten för att väsentligheten ska uppstå som ska grundas på uppfattningen hos en genomsnittskonsumert som är normalt informerad samt skäligen förnuftig.

En tredje tolkningsfråga berör resenärens rätt till att säga upp avtalet utan uppsägningsavgift och om denna påverkas av omständigheterna som åberopas redan uppstått eller rimligen kunde förutses vid avtalets ingång. Oförutserbarhet är här en väsentlig komponent då det är ett relativt och dynamiskt begrepp. Specifika kunskaper och utvecklingen av den mänskliga kunskapen måste tas i beaktning och det är även viktigt att skilja mellan händelsens oförutserbarhet och dess effekters oförutserbarhet. Generaladvokaten föreslår en jämförelse mellan i) omständigheterna och kunskapen om omständigheterna och dess konsekvenser som resenären hade vid avtalets ingång och ii) omständigheterna och kunskapen som resenären hade om dessa när avtalet sades upp. Det avgörande är de faktiska omständigheterna och kunskaperna som resenären har. Den hänskjutande domstolen betonar att M.D visst om virusets existens vid avtalets ingång, men inte att viruset skulle utvecklas från en epidemi till pandemi samt den snabba utvecklingen från avtalets ingång till uppsägning. Resenärens kunskap kan med hänvisning till WHO:s information anses ha utvecklats markant från tidpunkten för avtalets ingående till dess uppsägning. Medina menar att rätten till 12.2 påverkas av om de omständigheter

---

¹²⁸ Medina, L., *Mål C-299/22 ECLI:EU:C:2023:696*, p. 33-35,

¹²⁹ *Ibid.*, 37, 38

¹³⁰ *Ibid.*, p. 41, 43, 47

¹³¹ *Ibid.*, p. 48

som resenären åberopar var rimligen förutsebara eller redan uppstått och att hänsyn ska tas till svårigheten att förutse pandemins utveckling och dess konsekvenser när avtalet ingicks.¹³²

I den fjärde frågan ber den hänskjutande domstolen om klarhet i huruvida hänsyn ska tas till situationen på avreseort och mellanliggande platser på både tur- och returrese, utöver situationen på resmålet och dess omedelbara närhet – vilket generaladvokaten menar att man bör göra.¹³³ Medina kommer till denna slutsats då räckvidden av ”*oundvikliga och extraordinära händelser*” innefattar spridningen av en allvarlig sjukdom på global skala och att detta kommer påverka möjligheten att fullgöra transport och resa väsentligt.¹³⁴

EU-domstolen dömde i linje med Generaladvokatens förslag.¹³⁵ Mål C-299/22 utvecklar rättspraxisen kring *force majeure* och skapar prejudikat som ger fasta förhållanden för *force majeure* och fördjupad förståelse för flera gråzoner inom begreppet. Genom mål C-299/22 fastställer EU-domstolen tydligt att pandemier, då de utgör globala hälsorisker, betraktas som *oundvikliga och extraordinära omständigheter*. Detta ger resenären en stark ställning i avbokning eller ändring av resor och gör att arrangörer måste vara uppmärksamma på att dessa omständigheter kan leda till att resenären har rätt till att säga upp avtalet utan avgift. I fallet finns en betoning på *när* resenären fick information om risker och begränsningar. Resenären måste vara medveten om aktuella händelser vid *bokningstillfället*, då det kan påverka möjligheten att hävda *force majeure* om information kring potentiella begränsningar redan fanns vid avtalets ingång. Det poängteras även att bedömningen av *oundvikliga och extraordinära förhållanden* ska göras före avresa, även om ingen specifik tidsram ges. Detta kan öppna upp för tolkning och att bedömningen förs baserat på tidsspecifika omständigheter aktuella. Att både objektiva omöjligheter och subjektiva faktorer betonas ger en nyanserade bild av *force majeure*, vilket kan vara fördelaktigt för resenärer med hälsobegränsningar eller andra specifika behov som kan komma att påverkas under *extraordinära omständigheter*. Fallet belyser även globala konsekvenserna och att bedömningen måste beakta inte bara resmålet utan även avreseorten, mellanliggande platser och transportvägar. Detta är särskilt relevant då transport och rörlighet globalt har ökat, men även då händelser såsom pandemier självfallet har en global påverkan. Det kan sammanfattade sägas att avgörande sannolikt kommer påverka hur resebranschen och resenärer i framtiden för sig i liknande situationer. På ett större plan ger fallet en ökad medvetenhet om ansvar, rättigheter och skyldigheter vid åberopandet av *force majeure*, och det kan ge vägledning till framtida bedömning om objektiva- och subjektiva omständigheter, kausalitet och bevisbörda.

---

¹³² Ibid, p. 59, 61-65

¹³³ Ibid, p. 66, 72

¹³⁴ Ibid, p. 69

¹³⁵ Se Domstolens dom (andra avdelningen) av den 29 februari 2024. M.D. mot UAB "Tez Tour", ECLI:EU:C:2024:181, p. 44, 72, 83, 95

3.5 Internationell rätt

Internationellt finns tre icke-bindande generella modellregelkomplex: UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2016 (UNIDROIT Principles), Principles of European Contract Law (PECL) och Draft Common Frame of Reference (DCFR). Det är inte självklart vilken rättslig betydelse som modellregelkomplexen har och att HD har hänvisat till dem inte nödvändigtvis behöver betyda att de ska betraktas som rättskällor.¹³⁶ Alla tre modellregler innefattar förpliktelsebefrielse genom dess bestämmelser. Prestationen ska ha påverkats av ett oförutserbart och oövervinnerligt hinder utom kontroll för att kunna få befrielsegrund. Inget krav på en omfattande eller generell verkan finns.¹³⁷ Vidare finns force majeure-klausuler utformade av International Chamber of Commerce (ICC) i stor utsträckning detsamma som modellreglerna, men breddar genom att lista omfattande händelser.

Gäldenären befrias både skadestånds- och fullgörelseskyldighet. Det uttrycks inte lika tydligt i UNIDROIT Principles som i PECL och DCFR men detsamma gäller alla tre.¹³⁸ Ett temporärt hinder gör att gäldenären får en utökad tidsfrist, men motpartens rätt att häva avtalet är kvar om förutsättningarna uppnås.¹³⁹ I PECL leder ett permanent hinder att avtalet upphör¹⁴⁰ medan det i DCFR leder till att själva förpliktelsen upphör.¹⁴¹ I UNIDROIT Principles saknas regeln men force majeure kan däremot leda till skadeståndsbefrielse. Det är också endast denna modellregel som använder den faktiska termen force majeure, vilket motiveras av att uttrycket är vanligt i internationell handel.¹⁴² Detta i kombination med det faktum att modellreglerna är baserade på art. 79 CIS borde enligt Algård innebära att rekvisiten för force majeure och kontrollansvar sammanfaller.¹⁴³ UNIDROIT Principles ger force majeure en autonom betydelse även om den fyller samma funktion som i olika nationella rättsfigurer såsom omöjlighet och frustation.¹⁴⁴ Diskussionen kring den rättsliga ”statusen” hos force majeure tar här fart, då det faktum att alla nationella rättssystem ger skadeståndsbefrielse vid en händelse utanför gäldenärens kontroll kan anses göra force majeure till en allmän rättsprincip.

Algård säger att man även kan tolka bestämmelserna i UNIDROIT Principles som en allmän rättsprincip genom att vara ett konkretiserat kontrollansvar baserat på art. 79 CISG och med hänsyn taget till nationella rättssystem. Delade uppfattningar råder dock om just kontrollansvarsaspekten och om modellreglerna ger uttryck för ett konkretiserat kontrollansvar, ett kontrollansvar liktydigt med force majeure eller en autonom rättsfigur. För avtalsparten menar hon att etiketten spelar mindre roll, men de skilda uppfattningarna gör det svårt att dra slutsatser om force majeure utifrån modellreglerna. Det modellreglerna kan göra är dock att ge stöd för att kontrollansvaret är en allmän princip med generell räckvidd som även är utvidgat

---

¹³⁶ Algård, *Ändrade förhållanden*, 88

¹³⁷ Se exempelvis art. III. – 3:104 DCFR, art. 8:108 PECL och art. 717 UNIDROIT Principles

¹³⁸ Se art. III. – 3:105 DCFR,

¹³⁹ Se art. III. – 3:104 p.3, 4 DCFR

¹⁴⁰ Se art. 9:303 PECL

¹⁴¹ Se art. III. – 3:104 p. 4 DCFR

¹⁴² Se art. 7.1.7 (240), p.2 (241) UNIDROIT Principles

¹⁴³ Algård, *Ändrade förhållanden*, 89, 90

¹⁴⁴ Se art. 7.1.7 p. 1 (240), UNIDROIT Principles

med fler rättsverkningar än skadeståndsbefrielse.¹⁴⁵ Samtidigt kan frågan ställas hur mycket de delade åsikterna kring kontrollansvar och modellregelkomplexens sammanflätning faktiskt försvårar möjligheten att dra slutsatser om force majeure. Force majeure i UNIDROIT Principles, PECL samt DCFR, och dess betydelse, är tämligen konkret och snarlik de uttryck för force majeure som återfinns i annan gällande rätt. Att skilda åsikter finns kring om force majeure utgör en rättsprincip eller ej, eller en del av kontrollansvaret gör det inte markant svårare att dra generella slutsatser om force majeure utifrån modellreglerna och kan inte heller sägas påverka hur force majeure används i praxis.

4 ICC

4.1 ICC som organisation

International Chamber of Commerce (ICC) är en organisation grundad efter första världskriget, för att genom en multilateralism inom den privata sektorn och handel adressera globala utmaningar. Organisationens syfte är enligt dem själva att ” [...] *make business work for everyone, every day, everywhere by promoting open international trade and investment systems that foster peace, prosperity and opportunity for all.*”¹⁴⁶ Bland annat arbete tar ICC fram en mall för force majeure- och hardship-klausuler – senaste uppdateringen var i mars 2020. Dessa klassas alltså inte som en rättskälla och är inte implementerade i nationell eller internationell rätt, men skapas för att underlätta för företag globalt att finna samförstånd kring force majeure och för att främja användningen av force majeure för så väl små och medelstora företag som för stora företag där mer resurser för kontraktsutformningen på ett korrekt sätt finns.¹⁴⁷

ICC:s dossier *Hardship and force majeure in international commercial contracts : dealing with unforeseen events in a changing world* kartlägger utvecklingen av force majeure i rättspraxis genom en genomgång av ICC:s force majeure klausul från 2003, revisionen av 2003s klausul och genom force majeure klausulens relation till applicerbar lag, allmänna rättsprinciper och handelsbruk.¹⁴⁸

---

¹⁴⁵ Algård, *Ändrade förhållanden*, 89, 90

¹⁴⁶ *International Chamber of Commerce*, “Our Mission, History, and Values.”, hämtad 2024-05-05.

¹⁴⁷ *International Chamber of Commerce*, “ICC Force Majeure and Hardship Clauses”, hämtad 2024-05-05

¹⁴⁸ Fabio Bortolotti, Dorothy Udeme Ufot, “Introduction”, i Fabio Bortolotti, Dorothy Udeme Ufot (red), ICC Dossier No. 17: *Hardship and Force Majeure in International Commercial Contracts: Dealing with Unforeseen Events in a Changing World*, Dossiers of the ICC Institute of World Business Law, Vol. 17, 2018, 8 - 10

4.2 ICC:s force majeure klausul

Sedan 2016 har ICC:s kommission ämnat att simplificera ICC:s force majeure-klausul från 2003 för att underlätta för små- och medelstora företag att använda den. Force majeure-klausulen från 2003 är lång, komplex och används ibland som referens snarare än att inkorporera den direkt i avtalet. Därför finns det i den nuvarande klausulen en lång- och en kort form. Den korta formen ämnar skapa en balans mellan detaljer som krävs för en domstol att kunna fatta beslut, samtidigt som den ska vara enkel för kommersiella parter att använda.¹⁴⁹ Eftersom den långa har mer innehåll är det denna som kommer användas i uppsatsen. Den långa formen av ICC klausulen är uppdelad i en inledning, följt av en generell definition, en lista av force majeure-händelser samt konsekvenserna av force majeure. Klausulen tar även upp fall av tredje man, vilket dock inte berörs i uppsatsen. I inledningen slås det fast att även om force majeure är känt i majoriteten av världens rättssystem, så är principen implementerad genom nationell lagstiftning och att det därmed finns skillnader i dess utformning. Aktörer brukar – för att motverka problematiken med differentierade nationella lagar – inkludera en force majeure-klausul som inte är bunden till nationell lagstiftning. ICC:s klausul kan användas i avtal i sin helhet eller som grund för att sedan utveckla en egen force majeure-klausul skräddarsydd till specifika förhållanden.¹⁵⁰

De Ly menar att ICC:s force majeure-klausul från 2003 vid publicering var modern och att den reflekterade internationellt handelsbruk. Även om parter i internationella kommersiella avtal inte använder klausulen alls eller i fulla, så är den användbar för sektorer, situationer eller som en vägledande källa. Samtidigt menar De Ly att revision av klausulen är behövd för att utveckla en ny klausul som bättre tar internationella företags intressen i beaktning.¹⁵¹

Den nya klausulen följer – förenklat – 2003 års struktur. Den nya klausulen definierar ”force majeure” och ”påverkade parter” med paragrafer och har förklarande stycken snarare än fotnoter. Själva innehållet i force majeure är i princip oförändrat. Klausulen innehåller förhållanden från 1985 års force majeure-klausul, CISG, PECL och UNIDROIT Principles.¹⁵² ICC definierar force majeure som en händelse eller omständighet som hindrar en avtalspart från att prestera hela eller delar av sina förpliktelser, då den berörda parten kan bevisa tre kriterier:

- a) that such impediment is beyond its reasonable control; and

---

¹⁴⁹ Ercüment Erdem, “Chapter 5: Revision of the ICC Force Majeure and Hardship Clause” i Bortolotti, F., Udeme Ufot, D. (red), ICC Dossier No. 17: *Hardship and Force Majeure in International Commercial Contracts: Dealing with Unforeseen Events in a Changing World*, Dossiers of the ICC Institute of World Business Law, Vol. 17, 2018, 123, 127, 129, 130

¹⁵⁰ *International Chamber of Commerce*, ICC force majeure and hardship clauses, hämtad 2024-05-06, 1

¹⁵¹ Filip J.M. De Ly, “Chapter 4: Analysing the ICC Force Majeure Clause 2003”, i Bortolotti, F., Udeme Ufot, D., (red), ICC Dossier No. 17: *Hardship and Force Majeure in International Commercial Contracts: Dealing with Unforeseen Events in a Changing World*, Dossiers of the ICC Institute of World Business Law, Vol. 17, 2018, 121

¹⁵² Erdem, *Hardship and Force Majeure in International Commercial Contracts: Dealing with Unforeseen Events in a Changing World*, 124

- b) that it could not reasonably have been foreseen at the time of the conclusion of the contract; and
- c) that the effects of the impediment could not reasonably have been avoided or overcome by the Affected Party.¹⁵³

2003 års force majeure-klausul ger en lista på händelser som förmodas vara utom kontroll och oförutserbara, vilket beskriver bevisbördan. Arbetsgruppen ansvarig för revisionen debatterade kring att behålla listan på förmodade force majeure-händelser eller att bara göra listan illustrativ, men kom fram till att listan på förmodade händelser underlättar för små- och medelstora företag att förutse force majeure. Den nya klausulen inkluderar inte händelser såsom beväpnad konflikt och civilt uppror men lägger till handelsrestriktioner, embargo och sanktioner.¹⁵⁴ Där det motsatta inte kan bevisas anser ICC i dess klausul att följande händelser – som dock kan tas bort eller utvecklas ytterligare med tillägg – utgör force majeure. En avtalspart måste dock fortfarande bevisa att händelsen faktiskt föreligger. Följande händelser beskrivs enligt ICC som force majeure-händelser:

- a) war (whether declared or not), hostilities, invasion, act of foreign enemies, extensive military mobilisation;
- b) civil war, riot, rebellion and revolution, military or usurped power, insurrection, act of terrorism, sabotage or piracy;
- c) currency and trade restriction, embargo, sanction;
- d) act of authority whether lawful or unlawful, compliance with any law or governmental order, expropriation, seizure of works, requisition, nationalisation;
- e) plague, epidemic, natural disaster or extreme natural event;
- f) explosion, fire, destruction of equipment, prolonged break-down of transport, telecommunication, information system or energy;
- g) general labour disturbance such as boycott, strike and lock-out, go-slow, occupation of factories and premises.¹⁵⁵

I ICC:s klausul är konsekvenserna av force majeure befrielse från prestation och skadestånd från den tid då händelsen påverkade möjligheten att fullgöra avtalsförpliktelsen, förutsatt att avtalsparten meddelat inom skälig tid. Temporära hinder leder till temporär ansvarsbefrielse, medan hela avtalet kan avbrytas om hindret påverkar avtalet så till den grad att det berövar parterna av det som avtalats om. Den nya klausulen innehåller även en separat paragraf om meddelandekrav till skillnad från 2003 års klausul där meddelandekrav var utspritt i klausulen vilket kan anses underlätta för aktörerna, då det är av stor vikt. Den nya klausulen tillåter den part som inte åberopar force majeure att avbryta avtalet vid meddelande, vilket är i linje med allmänna rättsprinciper.¹⁵⁶ Klausulen sätter en tidsfrist på 120 dagar för att avgöra om ett hinder har sådan påverkan att det rättfärdigar att hela avtalet avbryts. Tillägg i klausulen bestämmer att den påverkade parten måste ta alla skäliga åtgärder

---

¹⁵³ *International Chamber of Commerce, ICC force majeure and hardship clauses, 1*

¹⁵⁴ Erdem, *Hardship and Force Majeure in International Commercial Contracts: Dealing with Unforeseen Events in a Changing World*, 125

¹⁵⁵ *International Chamber of Commerce, ICC force majeure and hardship clauses, 2*

¹⁵⁶ Erdem, *Hardship and Force Majeure in International Commercial Contracts: Dealing with Unforeseen Events in a Changing World*, 126

för att förhindra eller förminska effekterna av händelsen som påverkat prestationsmöjligheten av avtalet och att om ett avbrutet avtal är till förmån för en part ska denna part betala en summa i paritet med värdet av förmånen.¹⁵⁷

5 Jämförelse

I jämförelsen mellan ICC:s användning av force majeure och svensk användning av force majeure är det först av vikt att betona annan nationell, multinationell och internationell rätt – då ICC i sig endast är en organisation som inom flera suveräna stater verkar för att utveckla handel globalt.

En likhet mellan engelsk och fransk rätt är att både erkänner force majeure som befrielsegrund – men sedan följer en mängd skillnader. Engelsk rätt kräver en uttrycklig force majeure-klausul i avtalet för att åberopa force majeure medan fransk rätt innefattar generella civilrättsliga bestämmelser som träder i kraft om avtalsreglering saknas. I engelsk rätt används ”frustration” som en mycket snävare version av force majeure då det leder till att kontraktet ”dör” medan force majeure i fransk rätt är lagstadgat och innebär befrielse från skadeståndsskyldighet och temporär eller permanent prestationsbefrielse beroende på omständigheterna kring hindret. Vidare kräver frustration att avtalets syfte försvunnit som konsekvens av händelsen medan det i fransk rätt räcker med att händelsen är utom gäldenärens kontroll, oförutsägbar och att effekterna inte med rimliga åtgärder hade kunnat undvikas.

I jämförelsen mellan svensk och annan nationell rätt kan det sägas att svensk rätt har en bredare tolkning av force majeure jämfört med engelsk rätt, där svensk lag inte kräver en force majeure-klausul för att den ska kunna åberopas. En större flexibilitet i frågan om tolkningen av force majeure och möjligheten att modifiera eller upplösa avtal finns därtill i svensk rätt jämfört med engelsk rätt. Svensk rätt tillämpar dock mer generella principer än unionsrättens specifika regler kring force majeure, samtidigt betonar de båda vikten av att parterna gör rimliga ansträngningar innan force majeure åberopas. Svensk rätt kan anses ligga någonstans emellan engelsk och fransk rätt då den tillåter tolkningar likt fransk rätt, samtidigt som den inte är lagstadgad i svensk rätt.

En intressant iakttagelse är att pandemier inte direkt nämns i ICC:s klausul. En fråga uppkommer då om ICC:s force majeure-klausul kan tolkas inkludera pandemier i ”plague, epidemic, natural disaster or extreme natural event” likt hur EU-domstolen tolkade pandemier som ett begrepp inkluderat i ” större risker för människors hälsa som utbrott av en allvarlig sjukdom.” Med tanke på hur EU-domstolen och

---

¹⁵⁷ *International Chamber of Commerce, ICC force majeure and hardship clauses, .3*

generaladvokaten resonerade, samt de slutsatser som kan dras kring force majeure-händelser och kausalitet, så kan det ses som troligt att en pandemi enligt ICC:s force majeure-klausul hade ansetts som en force majeure-händelse. Frågan om den hade åberopats beror dock också på – likt hur det gjorde i EU-domstolen – andra omständigheter såsom kausalitet och bevisbörda.

ICC kan ses som en sammanstrålning av en mängd nationaliteter. Dess force majeure-klausul har likheter med svensk rätt då både syftar till att befria parter från avtalsförpliktelser och skadeståndsansvar. Både svensk rätt och ICC:s regler om force majeure kräver vanligtvis att omständigheterna som åberopas är objektiva och utom partens kontroll. Samtidigt finns en flexibilitet hos både svensk rätt och ICC:s force majeure i tolkningen av vad som utgör en force majeure-händelse beroende på omständigheterna i det enskilda fallet som inte finns i exempelvis engelsk rätt. ICC:s egna regler för internationella handelsavtal reglerar force majeure, medan force majeure inom svensk rätt regleras i gällande rätt och kan variera beroende på avtalsområde och praxis. Det finns i svensk rätt ett mer omfattande behov av att tolka rättsläget kring det individuella fallet för att kunna åberopa force majeure jämfört med ICC:s klausul, som är standardiserade i klausulen. Skillnaden ligger främst i regleringsnivån och tolkning som kan komma att påverka hur och när force majeure kan åberopas.

6 Diskussion

I denna uppsats ämnar jag besvara två frågeställningar:

- *Vad är force majeure och vilka rättsverkningar följer av force majeure?*
- *Hur skiljer sig force majeure enligt svensk rätt till ICC:s standardklausuler?*

Dessa frågor har jag genom fyra kapitel redogjort för, då jag nu ska kunna föra en diskussion om rättsläget kring force majeure.

Rättsläget kring force majeure anses inom doktrinen ibland som oklart. Åsikterna kring vilken typ av händelse och vilka konkreta händelser som utgör force majeure skiljer sig inom doktrinen – där olika delar av lagstiftningen tas in som stöd. I frågan om kausaliteten mellan händelsen och omöjligheten att prestera finns en konsensus kring att händelsen måste vara utom en parts kontroll. Om hindret måste vara skäligen oöverbärligt eller objektivt omöjligt är även det en fråga där åsikterna om rätt svar skiljer sig åt, men splittringen minskar därefter i frågan om bevisbördan – där det finns en enighet i att bevisbördan faller på den part som åberopar force majeure. Det är problematiskt att det saknas prejudikat och att den restriktiva nordiska synen på force majeure skiljer sig åt från unionsrättslig och internationell rätt i frågan om kontrollansvar. Kanske kommer svensk rätt alltmer präglas av

speciellt den unionsrättsliga lagstiftningen i framtiden och anpassa sig till dess syn på force majeure, eftersom det inte finns lagstadgat nationellt. Det som talar emot detta skulle vara att det inte faller inom EU:s exklusiva kompetens. Detta motverkas dock när Sverige implementerar EU-direktiv – i enlighet med EU:s mål i harmonisering – som inkluderar force majeure-liknande bestämmelser, vilket succesivt leder till en utökad lagstiftning av force majeure-liknande bestämmelser även i svensk lagstiftning. I framtiden kan avgörandet i Mål C-2022/2302 även i svensk rätt komma att bringa klarhet exempelvis i frågan om objektiv omöjlighet är ett krav för att åberopa force majeure och slå fast att det force majeure kan föreligga även då omöjligheten beror på särskilda subjektiva faktorer.

En intressant iakttagelse kring vilka händelser som utgör force majeure är därför inkludering av hälsotillstånd och sjukdom. I både EU-rätt och ICC:s force majeure-klausul nämns på något sätt smittsamma sjukdomar som utgör en stor risk för människans hälsa. Samma beskrivningar återfinns inte lika tydligt i den svenska lagstiftningen som har force majeure-liknande händelser, eller som exempel i den svenska doktrinen historiskt. Detta har och kommer troligen fortsättningsvis förändras som en konsekvens av covid-19 pandemin, både genom att det gör sig påmint i doktrinen, men också genom praxis såsom Mål C-2022/2302 och i handelsbruk genom standardsklausuler som ICC:s. Nästa gång ICC väljer att omarbete 2020 års force majeure-klausul är det troligare att de direkt inkluderar pandemier i texten, även om pandemier redan med dagens ICC-klausul genom association hade klassats som force majeure, förutsatt att resterande rekvisit är uppfyllda.

De rättsföljder som force majeure kan vara temporära eller permanenta. Principen om perpetuatio obligationis belyser att en rättsföljd blir aktuell på hela avtalet även om olika delar av avtalet framkommer. Även om force majeure inte egentligen har lagstadgade rättsföljder så finns två tydliga: prestations- och skadeståndsbefrielse.

Skadeståndsbefrielse behandlas likväl av kontrollansvaret och åsikter finns att detta är likställt med force majeure. Frågan är vad force majeure har för betydelse när kontrollansvaret finns och att dessa sammansmälter. Även om fallet skulle vara så, är det av vikt att betona att force majeure leder till fler rättsföljder och att en händelse kan vara utom kontroll utan att vara force majeure. Detta leder även tillbaka till diskussionen om att en händelse måste vara generellt omöjlig för att vara force majeure, eller om det endast krävs att den i det individuella fallet är omöjlig. Den snävare definitionen kräver en generellt extraordinär händelse, vilket skiljer sig från den individuella ”kontrollsfären” som kontrollansvaret talar om. Det finns alltså en skillnad i kausalitetsbegreppet mellan force majeure och kontrollansvar, vilket skulle tala för att de hålls separerade.

I diskussionen kring rättsföljderna av force majeure är det även viktigt att ha i åtanke att det kan missgynna motparten. Även om force majeure oftast åberopas i tvåpartsavtal där parterna är både gäldenär och borgenär, så mister den ena parten det som avtalet utlovats den när den andre åberopar force majeure. Det är på sätt och vis oundvikligt och något som måste regleras genom försäkringar och avvägningar kring ekonomiskt risktagande, men det är fortfarande en konsekvens att ha respekt inför och hålla i åtanke i diskussionen kring force majeure.

Frågan om force majeure måste konkret definieras kan också betonas. Även om ingen ensam definition finns så kan det sägas att det finns generella principer kring force majeure och att de ord som används för att förklara force majeure klingar väl med varandra. Det som talar för att force majeure både får en större plats i svensk lagsstiftning och att den kanske främst sammanflätas med kontrollansvaret tydligare är den internationella påverkan – och att vi i dagens samhälle är alltmer beroende av och strävar efter internationellt samarbete.

Det förefaller alltså att rättsläget ändå inte är så pass oklart som många ger skenet av att det är. I frågan vad force majeure är och vilka rättsverkningar åberopandet av force majeure får finns ett ramverk, även om åsikter skiljs åt kring delar av dess innehåll. Force majeure är en extraordinär händelse som medför ett hinder utanför en parts kontroll och som rimligtvis inte kan övervinnas eller undvikas. Rättsföljderna av force majeure är dels prestationsbefrielse, dels skadeståndsbefrielse. Denna beskrivning är även i linje med unionsrätten och ICC:s force majeure-klausul, och där finns även svaret på den andre frågeställningen; inte särskilt mycket skiljer svensk rätt och ICC:s idé force majeure. Även om skillnader i händelser listade finns och restriktionen i force majeure generellt är mer påtaglig i svensk rätt är force majeure som begrepp sig likt. Kanske är detta ett resultat av att världen idag är just globaliserad och inom handel måste ta sig an kriser, så som pandemier, tillsammans.

7 Källförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1973:129, Kungl. Maj proposition med förslag till lag om anställningsskydd, s. 292.

Prop. 1975/76:7, Förslag till lag om järnvägs ansvarighet vid befordran av resande m.m., s. 63–64.

Prop. 1983/84:117, Förslag till järnvägstrafiklag, m.m., s. 318.

Prop. 1988/89:76, Om ny köplag, s. 109.

Prop. 1990/91:63, Om handelsagentur, s. 107.

Prop. 1997/98:99, Aktiebolagets organisation, s. 236.

Prop. 2008/09:88, Ny kommissionslag, s. 147.

Prop. 2016/17:129, Tillgång till betalkonto med grundläggande funktioner, s. 45.

Prop. 2017/18:62, Ny järnvägstrafiklag, s. 97.

Övrigt

Commission on European contract law, The Principles of European Contract Law (PECL), 1998/1999, art. 9:303

International Institute for the Unification of Private Law, UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, 2016, art. 7.1.7 (240-241), p. 1, 2

von Bar, C., Clive, E., Schulte-Nölke, H. et. al., Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR), 2009, art. III. – 3:104 p. 1-4, art. III. – 3:105

Litteratur

Adlercreutz, A., Gorton, L., Avtalsrätt II, 6. uppl. Lund: Juritsförlaget, 2010, 154

Algård, A., ”Force Majeure som befrielsegrund i den allmänna avtalsrätten” i Svensson, O., Axhamn, J., Nyström, B., (red), Ändrade förhållanden, Lund:Nordstedts Juridik, 2022, 79-81, 83-86, 90-96, 100-104, 108

Almén, T., Om köp och byte av lös egendom: kommentar till lagen den 20 juni 1905, 3. uppl. Stockholm: Nordstedts Juridik, 1934, 332

Arvidsson, N., Adestam, J. ”Avtalsbrott och skadestånd - skuldprincipen i svensk avtalsrätt” i Svensk Juristtidning, Vol. 2021, Nr. 1. s. 48

- Bortolotti, F., Udemé Ufot, D., "Introduction", i Bortolotti, F., Udemé Ufot, D., (red), ICC Dossier No. 17: Hardship and Force Majeure in International Commercial Contracts: Dealing with Unforeseen Events in a Changing World, Dossiers of the ICC Institute of World Business Law, Vol. 17, 2018, 8 - 10
- Bryde Andersen, M., Praktisk aftaleret, 5. uppl. Köpenhamn: Gjellerup, 2019, 444, 445
- De Ly, F.J.M., "Chapter 4: Analysing the ICC Force Majeure Clause 2003", i Bortolotti, F., Udemé Ufot, D., (red), ICC Dossier No. 17: Hardship and Force Majeure in International Commercial Contracts: Dealing with Unforeseen Events in a Changing World, Dossiers of the ICC Institute of World Business Law, Vol. 17, 2018, 121
- Erdem, E., "Chapter 5: Revision of the ICC Force Majeure and Hardship Clause" i Bortolotti, F., Udemé Ufot, D. (red), ICC Dossier No. 17: Hardship and Force Majeure in International Commercial Contracts: Dealing with Unforeseen Events in a Changing World, Dossiers of the ICC Institute of World Business Law, Vol. 17, 2018, 123-127, 129, 130
- Flodgren, B., "Ändrade förhållanden i avtalsrelationen – en avtalsrättslig analys mot bakgrund av covid-19-pandemin" i Svensson, O., Axhamn, J., Nyström, B., (red), Ändrade förhållanden, Lund: Nordstedts Juridik, 2022, 37, 48, 52-56, 58, 59
- Grönfors, K., Avtalslagen, 3. uppl. Nordstedts Juridik, 1995, 71
- Hagstrøm, V., Obligasjonsrett, 2. uppl. Oslo: Universitetsforlaget, 2011, 278- 284, 286,
- Heidbrink, J., Logistikavtalet – allmän kontraktsrätt i transporträttslig miljö, Uppsala: Lustus förlag, 2005, 132, 134
- Hellner, J., Hager, R., Persson, A.H., Speciell avtalsrätt II: kontraktsrätt Andra häftet Allmänna ämnen, 7. uppl. Stockholm: Nordstedts Juridik, 2020, 60, 71
- Hellner, J., Köprätt: kortfattad lärobok, 4. uppl. Stockholm: Nordstedt, 1974, 95, 98
- Kleinman, J., "Rättsdogmatisk metod" i Nääv, M., Zamboni, M., (red), Juridisk metodlära, 2. uppl., Lund: Studentlitteratur, 2018, 21, 36, 41-43
- Kihlman, J., Förenta nationernas konvention den 11 april 1980 angående avtal om internationella köp av varor, kommentar till art. 79 I sektion IV, Lexino 2022-06-03 (JUNO)
- Mestad, O., Om force majeure og risikfordeling i kontrakt, Oslo: Universitetsforlaget, ak. avh. 1991, 54, 278
- Ramberg, J., Ramberg, C., Allmän avtalsrätt, 11. uppl. Stockholm: Nordstedts Juridik, 2019, 264
- Ramberg, J., Herre, J., Köplagen – en kommentar, kommentar till 22-44§§, 27§, 67§
- Rodhe, K., Obligationsrätt, Stockholm: Nordstedts Juridik, 1956, 355-358, 540, 545-547, 716, 717
- Schlechtriem, P., Schwenzer, I., " i Schlechtriem, P., Schwenzer, I (red.) Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG). 4 uppl. Oxford: Oxford University Press (ISBN 978-0-19-872326-4), 2016, 31, art. 35 (58) och art. 74 (67)

Svensson, O., Axhamn, J., Nyström, B., ”Introduktion” i Svensson, O., Axhamn, J., Nyström, B., (red), Ändrade förhållanden, Lund: Nordstedts Juridik, 2022, 11, 12

Svensson, O., Köplagen (1990:931) 27§ om skadestånd, Lexino 2024-01-31 (JUNO)

Taxell, L.E., Skadestånd vid avtalsbrott, Åbo: Åbo Akademis förlag, 1993, 97

Rättsfall

Europeiska unionens domstol

C-218/09, SGS Belgium m.fl, ECLI:EU:C:2010:152, p. 44

Medina, Laila, Förslag till avgörande i C-299/22, M.D v UAB ”Tez Tour”, ECLI:EU:C:2023:696 p. 1, 2, 8-13, 15-22, 26, 27, 29-31, 33-35, 37, 38, 47, 43, 47, 48, 59, 61-66, 69, 72

Domstolens dom (andra avdelningen) av den 29 februari 2024, M.D. mot UAB ”Tez Tour“, ECLI:EU:C:2024:181, p. 44, 72, 83, 95

Högsta domstolen

NJA 1923 s. 20 "Angående ekonomisk omöjlighet".

NJA 1925 s. 354 "Bomullsspinneri".

NJA 1991 s. 217.

NJA 2009 s. 627.

NJA 2014 s. 79, p. 17-20.

NJA 2019 s. 23 "Den betalande sambon", para. 20.

Övrigt

International Chamber of Commerce, “Our Mission, History, and Values.”, <https://iccwbo.org/about-icc-2/our-mission-history-and-values/>, hämtad 2024-05-05.

International Chamber of Commerce, “ICC force majeure and hardship clauses”, 2020, <https://iccwbo.org/wp-content/uploads/sites/3/2020/03/icc-forcemajeure-hardship-clauses-march2020.pdf>, hämtad 2023-05-05

